

zevende jaargang nummer 3

KLEIO

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN IN NEDERLAND (V.G.N.) BESTUUR

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter*; H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 54 02
H. DE RUYTER, *1e secretaris*; Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam,
tel. 01761-36 57

MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, *2e secretaris*; L. Heynrickstraat 26h, Amersfoort,
tel. 03490-1 72 80

W. PABST, *penningmeester*; Bovenkruierlaan 17, Rotterdam 12, tel. 010-18 48 84,
postrekening 128701 t.n.v. de penningmeester van de V.G.N., Rotterdam

ZR. DRS. A. J. M. ALKEMADE, Rotterdam

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Drachten

DR. F. DROST, Arnhem

DR. P. A. M. GEURTS O.F.M., Leiden

DR. B. A. VERMASEREN, belast met de buitenlandse betrekkingen;
Willem III laan 36, Breda

CONTRIBUTIE

f 20,— per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen

LEDENADMINISTRATIE

De ledenadministratie berust bij MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, L. Heynrickstraat 26h, Amersfoort, tel. 03490-1 72 80. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres. Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van school van hoofdbetrekking

COMMISSIES

COMMISSIE - DIDACTIEK

Leden: DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Van Haersmaplein 11, Drachten

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN, *voorzitter*; DRS. G. VAN ROON, *vice-voorzitter*

Secretaresse: MEJ. DRS. J. G. BERFELO, Ottoburgstraat 43, Rijswijk,

tel. 070-11 82 29

Penningmeesteresse: MEJ. DRS. F. H. ABAS, postrekening 527314 t.n.v. penningmeesteresse Commissie Postacademiale Vorming van de V.G.N., 's-Gravenhage

COMMISSIE - PUBLICITEIT

Leden: DR. F. DROST

Secretaris: K. ZELDENRUST, Heydaalweg 8, Eindhoven, tel. 04900-6 51 40

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS; DRS. H. J. NANNEN; DR. D. J. ROORDA;
G. WIJLING

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-45 27

Secretaris Raad van Beheer Kleio-Didactica: G. WIJLING, Oranjeplein 8,

Haarlem, tel. 02500-1 34 05

Abonnement voor leden gratis; voor niet-leden f 15,— per kalenderjaar, opgave aan MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, L. Heynrickstraat 26h, Amersfoort, tel. 03490-1 72 80

Kleio wordt uitgegeven door de V.G.N. in samenwerking met de Stichting Onderwijs Oriëntatie, gevormd door de uitgevers J. M. Meulenhoff - J. Muusses - P. Noordhoff - Nijgh & Van Ditmar - Spruyt, Van Mantgem & De Does - W. J. Thieme

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

ZEVENDE JAARGANG - NUMMER 3 - MAART 1966

MEDEDELINGEN BESTUUR EN COMMISSIES

1. In de doelstellingencommissie is als nieuw lid benoemd de heer E. L. C. Kalle te Breda, inspecteur bij het ulo, om in de commissie de plaats van het geschiedenisonderwijs op het mavo nader toe te lichten.
2. Na overleg met de commissie postacademiale vorming is een instructie voor deze commissie vastgesteld, teneinde te voldoen aan het Huishoudelijk Reglement art. 17.

Art. 1. De commissie belast met de organisatie der postacademiale vorming, wordt genoemd "commissie postacademiale vorming van de V.G.N."

Art. 2. De commissie bestaat uit minstens één bestuurslid en een nader vast te stellen aantal niet-bestuursleden.

Art. 3. Het bestuur benoemt in overleg met de commissie één van haar leden tot voorzitter.

Art. 4. Andere taken dan het voorzitterschap verdelen de leden der commissie onderling onder kennisgeving aan het bestuur.

Art. 5. De commissie benoemt en ontslaat de bestuursleden der postacademiale kringen onder kennisgeving aan het bestuur.

Art. 6. De commissie stelt een raad van advies samen onder kennisgeving aan het bestuur.

Art. 7. De commissie onderzoekt de mogelijkheden van postacademiale vorming, bespreekt de resultaten van haar onderzoek met het bestuur en geeft uitvoering aan de daaruit voortvloeiende plannen.

Art. 8. De commissie zoekt geregeld contact met andere commissies van

de V. G. N. wier werk grenst aan dat van de commissie postacademiale vorming.

- Art. 9. Het lid van de commissie belast met het beheer der voor de postacademiale vorming nodige gelden - waarvoor hem door het bestuur procuratie is verleend - is tegenover de penningmeester der Vereniging rekenplichtig namens de commissie.
- Art. 10. De commissie doet bij monde van haar voorzitter in de bestuursvergadering verslag van haar werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter van de Vereniging of de commissie dit verzoekt.
- Art. 11. De commissie geeft ter algemene ledenvergadering een schriftelijk verslag van haar werkzaamheden.
- Art. 12. Indien in de commissie verschil van mening bestaat met betrekking tot haar werkzaamheden, wordt dit meningsverschil met het bestuur besproken en beslist het bestuur.
3. Het bestuur van de V. G. N., overwegende, dat het in het belang is van het Nederlandse geschiedenisonderwijs, indien auteurs ook grotere bijdragen van wetenschappelijke aard in het kader van de postacademiale werkzaamheden der Vereniging het licht doen zien, heeft besloten een serie "Kleio-Postacademica" en een raad van beheer voor deze serie in te stellen.

Het bestuur heeft besloten na overleg met de commissie postacademiale vorming de raad van beheer te voorzien van de volgende instructie:

- Art. 1. De raad van beheer, hierna te noemen raad, bestaat uit leden van de raad van advies van de commissie postacademiale vorming en een nader vast te stellen aantal leden der Vereniging, onder wie minstens één bestuurslid, één redactielid en één lid van de commissie postacademiale vorming.
- Art. 2. Het bestuur benoemt in overleg met de raad één van zijn leden tot secretaris.
- Art. 3. De raad nodigt auteurs uit een bijdrage in de serie te publiceren en bemiddelt tussen auteurs en uitgevers.
- Art. 4. Waar nodig of gewenst onderhoudt de raad contact met de uitgevers betreffende de financiering van de serie.
- Art. 5. De secretaris van de raad zorgt voor de rondzending van de kopij. Indien hij dit nodig oordeelt, stelt hij de termijnen vast, waarbinnen de overige leden van de raad de kopij doorzenden. Hij onderhoudt het lopende contact met de uitgever; hij wordt belast met de

publiciteit en verkoop in eigen kring, in nauwe samenwerking met de secretaris van Kleio-Didactica. De secretaris doet, zo dikwijls het bestuur of hij dit wenst, verslag omtrent de stand van zaken. Hij is tegenover de penningmeester van de Vereniging rekenplichtig namens de raad.

- Art. 6. De raad doet bij monde van zijn secretaris in de bestuursvergadering verslag van zijn werkzaamheden, zo dikwijls de voorzitter van de Vereniging of de raad dit verzoekt.
- Art. 7. De raad geeft ter algemene ledenvergadering een schriftelijk verslag van zijn werkzaamheden.
- Art. 8. Indien in de raad verschil van mening bestaat met betrekking tot zijn werkzaamheden, wordt dit meningsverschil met het bestuur besproken en beslist het bestuur.

* * * * *

Conferentie voor Geschiedenisleraren.

De commissie Postacademiale Vorming der V. G. N. organiseert ook dit jaar weer een college-conferentie, n.l. op vrijdag 6 en zaterdag 7 mei a.s. in het Evert Kupersoord te Amersfoort.

Onderwerp: de dekolonisatie in tropisch Afrika en haar gevolgen.

Docenten:

Prof. Dr. J. A. Ponsioen S. J.,
Hoogleraar aan het Institute of Social
Studies te Den Haag.

"De culturele veranderingen"

Prof. Dr. W. Brand,
Hoogleraar in de Staathuishoudkunde der
niet-westerse beschavingsgebieden aan de
Rijksuniversiteit te Leiden.

"De economische veranderingen"

Mr. P. J. Idenburg,
Lector voor de Staatkundige geschiedenis
en het constitutioneel recht van Afrika
aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

"De politieke veranderingen"

Dr. C. L. van Doorn,
Stafmedewerker van "Kerk en Wereld"
te Driebergen.

"Afrika en de Wereld"

Het Afrika-Studiecentrum te Leiden zal een tentoonstelling van boeken en ande-

re publikaties verzorgen met een beredeneerde catalogus voor iedere deelnemer.

In verband met de uitgebreidheid van het onderwerp duurt de conferentie twee volle dagen en worden de deelnemers in de loop van de avond van 5 mei verwacht.

Daar het hier een werkconferentie ten dienste van het onderwijs betreft over een onderwerp, waarover de docenten dringend informatie nodig hebben om dit in de klas te kunnen behandelen en de activiteiten van de Commissie de volledige steun genieten van de Inspecties van V. H. M. O. en Kweekschoolonderwijs, hoopt de Commissie ten zeerste, dat Rectoren en Directeuren hun geschiedenisdocenten in de gelegenheid willen stellen, deze belangrijke conferentie bij te wonen. De datum is vastgesteld na overleg met Ministerie en Inspectie.

Aanmelding (uitsluitend door girostorting):

U wordt als deelnemer aan de conferentie beschouwd, als U een bedrag van f. 20. -- gestort hebt op girorekening 52 73 14 ten name van de Penningmeesteresse van de commissie Postacademiale Vorming der V. G. N. te Den Haag, met vermelding van het woord: college-conferentie. Liefhebbers voor een zeer beperkt aantal éénpersoonkamers dienen zo spoedig mogelijk f. 22.50 te gireren.

Reiskosten (trein 2e kl. en interlokale busdiensten) worden geheel vergoed. Lakens, etc. zijn ter plaatse aanwezig. Spoedige aanmelding is gewenst.

Het "Evert Kupersoord" is te bereiken:

Vanaf station Amersfoort met bus 55 of 56 van de N. B. M. Uitstappen halte Oude Lichtenberg, dan bent U vlak bij het Kupersoord.

Voor automobilisten: Bij de rotonde Amersfoortse Berg. Adres en telefoonnummer: Strichtse Rotonde 11, tel. : 03490 - 12545.

De commissie Postacademiale
Vorming der V. G. N.

* * * * *

De hieronder afgedrukte beschouwing van de Inspecteur Dr. J. L. P. Brants is overgenomen uit het blad Uitleg, weekblad van het Departement van Onderwijs en Wetenschappen (19 jan. 1966, nr. 17, p. 13 vlg.).

Wij nemen deze beschouwing in haar geheel over, omdat ze nog eens een goede samenvatting geeft van enkele essentiële overwegingen die hebben geleid tot de tegenwoordige status van ons vak, met name m. b. t. de nieuwe examen-eisen. Hier wordt een weg gewezen, een lijn aangegeven. Er is geen 'weg terug' in deze gedachtengang.

De nostalgie van Collega Hoogenboom, beleden in het Weekblad van de A. V. M. O. (b. v. de nummers van 14 en 21 januari en 18 februari 1966) biedt geen alternatief, zelfs minder dan dat. Hoezeer persoonlijk, doorleefd, te waarderen als uitingen van vakmanschap, een oplossing voor de problematiek van het geschiedenisonderwijs geeft Hoogenboom niet, en hij wil zo iets ook niet geven. Hij weigert slechts zich te laten imponeren door wat in zijn ogen slechts tijdelijke modegrillen zijn, en ook is hij, op zijn zachtst gezegd, geen vriend van onderwijs in eigentijdse geschiedenis. Toch hebben we het gevoel dat hij in zijn beschouwingen over dit onderwerp zijn tegenstanders geen recht doet. Een tegenwicht tegen een te sterk accent op eigentijdse geschiedenis kan nodig zijn. Maar de voorstelling die hij (p. 533) geeft van de argumenten en overwegingen van de voorstanders is toch wel erg eenzijdig. Hij zal zo iets in het hieronder opgenomen stuk niet aantreffen.

De redactie.

Nieuwe wegen in het geschiedenisonderwijs.

Allereerst wil ik U vanmiddag meenemen naar een school voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs waar een leerling voor 't eerst binnentreedt, nadat hij, in elk geval voorlopig, geschikt is verklaard het onderwijs op die school te volgen.

Tussen het moment, dat zo'n 12-jarig jochie of meiske voor 't eerst die school als leerling binnenstapt en het ogenblik, dat hij of zij op 17, 18 of 19-jarige leeftijd deze verlaat, is er, als 't goed is, heel wat met hem of haar gebeurd. De leerling heeft dan, hopen we, een einddiploma in zijn zak, een feit, dat bewijst, dat hij zich een bepaalde hoeveelheid kennis op velerlei terrein heeft verworven, maar ook toont dit aan, dat hij met deze kennis kan werken, zich een zekere vaardigheid eigen heeft gemaakt, dat hij gegevens heeft leren verwerken, kritisch heeft leren leren, enz.

Dit alles was nl. tot op zekere hoogte meetbaar. Wij konden met behulp van opgaven zijn kennis en vaardigheid onderzoeken en wij konden door middel van een gesprek over een gelezen boek trachten zijn kritische zin en zijn gevoel voor schoonheid te peilen.

Maar. . . . naast dit verwerven van kennis en vaardigheid is er ook nog iets anders gebeurd.

Het verschil tussen dat jochie van 12 en die jonge man van 18 of 19 ligt niet alleen in een verschillend niveau van kennis en vaardigheid, maar, indien de school naast andere instanties haar taak goed heeft vervuld, is deze jongen een heel eind gevorderd op de lange en vaak moeilijke weg van onvolwassene naar volwassene, is de leerling geworden van kind, dat toch nog wel in vele opzichten onzelfstandig is tot jonge man of vrouw die zelfstandig een stuk verantwoordelijkheid wil en kan dragen en dan verantwoordelijkheid wil en kan dragen in

de maatschappij, in de wereld waarin hij zijn plaats gaat innemen. Het op de juiste wijze begeleiden van jonge mensen op de weg daarheen is voorwaar geen geringe opdracht, maar het is niettemin een klemmende zaak en de leerling die de school verlaat met alleen maar de eerder genoemde kennis en vaardigheid is veel te kort gekomen en tegenover hem is de school veel te kort gescho-ten; deze jonge mens loopt gevaar op de een of andere manier te mislukken.

De school zal, juist omdat zij voor de leerlingen toch eigenlijk hun leefwereld is, naast instituut voor instructie, een oefenterrein moeten zijn, waar zij met stukjes verantwoordelijkheid kunnen experimenteren, verantwoordelijkheid voor het werk en verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, waarin zij leven. Maar zij moeten naar de grote maatschappij toe en in de grote wereld zullen zij straks hun plaats moeten innemen als mens. Voor mij betekent dit allereerst dat zij verantwoordelijkheid dragen voor hun daden tegenover hun Schepper, maar juist daarom ook verantwoordelijkheid moeten kennen ten opzichte van hun medemens, ook als deze van een andere huidskleur is, verantwoordelijkheid ten opzichte van hun kinderen, die op hun beurt moeten begeleid worden, ver-antwoordelijkheid als lid van allerlei samenlevingsverbanden. Maar nogmaals dit alles in de situatie, waarin zij komen te staan in de wereld van morgen.

En, nu kom ik terecht bij mijn geschiedenisonderwijs.

Hoe indrukwekkend het is, als U mij nog de graven van het Hollandse Huis kunt opnoemen of de veroveringen van Maurits of de Coalitie-oorlogen en de kabinetten van Thorbecke, als dit alles is, is 't toch eigenlijk een tamelijk armelijke zaak.

Helaas moet ik bekennen, dat het geschiedenisonderwijs in het verleden maar al te dikwijls de indruk heeft gegeven niet veel anders te doen en vergeten heeft, dat het ging om de vorming van de jonge mens. In de laatste jaren echter is men in de kring van de geschiedenisleraren zich opnieuw gaan bezinnen over het doel van het geschiedenisonderwijs en in verband daarmee over de methode en de didactiek die gevolgd moet worden om dat doel te bereiken. Hierbij doet zich nog een extra moeilijkheid voor en wel deze, dat bij elk ander vak van onze middelbare school men in de eerste klas begint met zeer eenvoudige leerstof, die geleidelijk moeilijker wordt naarmate kennis en inzicht van de leerling groter is geworden. Bij het vak geschiedenis is de leerstof als zodanig in de eerste klas zeker niet eenvoudiger dan die van de hoogste klas. Misschien zal men kunnen aanvoeren, dat de structuur van de maatschappij in vroeger tijden niet zo gecompliceerd was, maar aan de andere kant ligt het alles zo ver weg voor deze leerlingen, dat het begrijpen van zó'n totaal andere situatie voor hen wel erg moeilijk is. Dit alles heeft, mede door de hernieuwde bezinning op de doelstelling van het geschiedenisonderwijs, belangrijke gevolgen gehad voor de methodiek.

Maar alvorens over te gaan tot de beschouwing van die methodiek, moet ik eerst iets zeggen over die doelstelling en dan spreek ik niet over allerlei doeleinden, die ook voor de andere vakken of groepen van vakken gelden, zoals het verwerven van vaardigheid, het kritisch leren lezen en formuleren, maar dan gaat het om het specifieke doel van het geschiedenisonderwijs.

Dan moet ik dadelijk al beginnen met vast te stellen, dat hierover nog geen communis opinio bestaat, hetwelk o. a. blijkt uit 't feit, dat de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V. G. N.) onlangs een commissie heeft benoemd om deze materie nog eens diepgaand te bestuderen. Een kleine bloemlezing van geponeerde doelstellingen voor het geschiedenisonderwijs, wil ik U echter niet onthouden. Het geschiedenisonderwijs bevordert de vorming tot mens in de gemeenschap, doordat het de jonge mens in contact brengt met die gemeenschap.

Het beoogt de scherping tot hogere bewustheid bij de jonge mens, een hogere bewustheid ten aanzien van de verhoudingen waarin hij leeft.

Het beoogt het begrip voor de eigen tijd, de eigen wereld en het eigentijdse cultuurbeeld bij te brengen.

Het kweekt aandacht en daardoor begrip voor de andere mens en voor het andere in 't algemeen.

Het moet leiden tot scherping van het kritisch oordeelsvermogen ten aanzien van de menselijke verhoudingen. Het moet opvoeden tot goede Christenen, goede democraten, goede Europeanen, goede wereldburgers.

Een nadere beschouwing van genoemde doelstellingen doet mij ontdekken, dat in al deze omschrijvingen toch doorklinkt, dat de leerlingen een zeker inzicht moeten krijgen in de wereld waarin zij straks hun plaats moeten gaan innemen als bewust levende mensen, maar ook als mensen die er weet van hebben, dat er altijd mensen zijn geweest, die geworsteld hebben met vraagstukken, waarvan de oplossing door ons zo maar geaccepteerd wordt. Zij zullen moeten gaan inzien, dat het heden het resultaat is van de historische ontwikkeling en dat zij straks de taak hebben te werken voor de toekomst en dat hun daden mede bepalend zijn voor die toekomst.

Indien wij nu hiervan overtuigd zijn, moeten aan het geschiedenisonderwijs twee belangrijke eisen gesteld worden en wel:

- a. dat de eigentijdse geschiedenis ook inderdaad behandeld wordt en
- b. dat de leerlingen een zeker inzicht krijgen in de historische ontwikkeling; dat zij iets gaan begrijpen van historische processen, zoals b. v. het ontstaan en de ontwikkeling van het liberalisme, dat zij ook gaan begrijpen, dat een historisch verschijnsel tijdgebonden is en dat men daarom voorzichtig moet zijn met het beoordelen van de daden van vroegere geslachten.

Wat die eigentijdse geschiedenis betreft, daarover wordt nogal eens met een zekere heftigheid beweerd, dat dit nog geen geschiedenis is, dat er nog niet voldoende afstand bestaat, dat de bronnen nog niet voldoende toegankelijk zijn, zodat het onmogelijk is een objectief beeld te geven van deze tijd. Misschien

is dat strikt wetenschappelijk het geval, maar wij willen onze leerlingen toch niet tot historici vormen, wij willen jonge mensen begeleiden op hun weg, die in deze tijd ligt, hun weg naar de volwassenheid. Hetzelfde genoemde bezwaar zou kunnen gelden voor de moderne literatuur, waarover ook zo verschillend geoordeeld wordt, maar daarom laten wij deze toch niet liggen. Ik zou haast zeggen integendeel, want dat is nu juist het deel van de literatuur waarmee de leerlingen direkt in aanraking komen en die hun belangstelling heeft. Onze leerlingen worden dagelijks op allerlei wijzen geconfronteerd met een wereld, die vele problemen kent en als de geschiedenisleraar nu niet samen met zijn leerlingen iets probeert te ontdekken van de achtergronden van de grote ontwikkelingen, die aan de gang zijn, zijn leerlingen niet bewust maakt, in welke tijd zij leven, dan schiet hij toch wel tekort.

U begrijpt, dat het hier nu juist gaat over wat ik in 't begin noemde, dat haast onmeetbare, dat het hier niet gaat om feitenkennis als zodanig, maar juist om hetgeen achter deze feiten ligt, om dat inzicht, dat slechts het gevolg kan zijn van vorming, van een zekere rijping van de leerling.

Wanneer nu de Overheid, die de leerlingen gelegenheid geeft een erkend diploma te behalen en dit diploma garandeert, de mogelijkheid voor deze vorming wil scheppen, zal het eindexamenprogramma enerzijds de ruimte moeten hebben om dit te bereiken en zal het anderzijds materiaal moeten bieden, waaraan zo goed mogelijk kan gemeten worden in hoeverre het onderwijs met vrucht is gevolgd. Nu werd reeds lang de klacht gehoord, dat het huidige examenprogramma, waarin kennis gevraagd werd van de geschiedenis vanaf het begin van de 19de eeuw tot heden, zo veel stof omvatte, dat men niet klaar kon komen, met gevolg dat nu juist de eigen tijd verwaarloosd werd, terwijl tevens het gevaar dreigde, dat men om maar zeker te zijn van een redelijk resultaat op het eind-examen, toch weer verviel in het aanleren van een aantal feitelijkheden.

Zo wist een kandidaat alles over de Amerikaanse burgeroorlog, maar zo goed als niets over Kennedy en zijn streven, wist hij van Bismarck alles, maar over de Berlijnse kwestie weinig. kon hij veel vertellen over het ontstaan van het socialisme maar wist hij geen raad met de na-oorlogse ontwikkelingen in Oost en West, kende hij de Boerenoorlog door en door, maar was het tijdperk van de dekolonisatie voor een groot deel aan hem voorbijgegaan, dit alles met 't gevaar, dat hij straks in een wereld staat, die hem toch eigenlijk vreemd is.

En dan hebben wij n. b. te maken met jonge mensen, die straks mede richting moeten geven aan de ontwikkeling van een nieuw Europa en een nieuwe wereld. Het is daarom zo gelukkig, dat de staatssecretaris niet heeft gewacht op de invoering van de nieuwe Wet op het voortgezet onderwijs, maar nu reeds wijziging heeft gebracht in het examenprogramma voor geschiedenis, zodat reeds in 1967 volgens dit nieuwe programma het examen kan afgenomen worden. In het eerste deel van dit programma wordt gesproken over kennis van de historische ontwikkeling van de laatste halve eeuw. Dit betekent voor de praktijk van het geschie-

denisonderwijs dat in elk geval de geschiedenis tot heden toe zal moeten behandeld worden, maar dat slechts een beperkt deel daarvan, en daarvoor is vanzelfsprekend het laatste deel gekozen, omdat dit voor ons het voorlopige eindpunt van de ontwikkeling is, dat slechts een beperkt deel van de geschiedenis op het examen zal gevraagd worden.

Is door deze omschrijving zeker geworden, dat de leerlingen ingeleid worden in hun eigen tijd en is tevens door de beperking de kans groter, dat het onderwijs niet zal blijven staan bij het aanbrengen van feitenkennis, daarnaast is er nu ook ruimte gekomen voor iets anders.

Het is voor ons allen, dacht ik, een duidelijke zaak, dat de ontwikkelingen m, n, die op geestelijk, cultureel en sociaal gebied pas door wat oudere leerlingen kunnen begrepen en verwerkt worden. Maar gezien het feit, dat, zoals ik reeds betoogde, deze onderwerpen in de leerstof van de lagere niet minder aan de orde komen dan in de hogere klassen, moet er in de hoogste klassen ruimte komen voor de behandeling daarvan, een diepgaander behandeling dan in de lagere klassen mogelijk en wenselijk is. In verband hiermee werd in het nieuwe examenprogramma ook vastgelegd, dat de kandidaat vertrouwd moet zijn met tenminste 6 bijzondere onderwerpen, waarbij niet alleen op het politieke aspect moet worden gelet maar ook op economische, sociale en culturele ontwikkelingen.

Hierbij is de leraar geheel vrij in zijn keuze en het ligt voor zijn verantwoordelijkheid deze keuze zo te maken, en de behandeling methodisch en didactisch zo op te zetten, dat er inderdaad sprake is van een vorming van de leerling.

Wil dit laatste het geval zijn, dan moet de leraar samen met zijn leerlingen in de stof doordringen en ik hoop van harte, dat het geschiedenisonderwijs ervoor gespaard zal blijven, dat er straks boekjes komen met kant en klare onderwerpen, die slechts uit 't hoofd behoeven geleerd te worden en als ze er al mochten komen, dan heb ik zoveel vertrouwen in de Nederlandse geschiedenisleraar, dat hij zijn onderwijs niet laat verknoeien. Handleidingen met teksten en documenten, met literatuuropgaven, zij zullen daarentegen voor leraren en leerling een prachtig hulpmiddel kunnen zijn om een goed stuk werk te leveren.

In de tweede plaats kan de Overheid voor de openbare scholen een leerplan opstellen, terwijl het bevoegd gezag van een bijzondere school dit voor zijn eigen school of scholen kan doen.

Juist in verband met de nieuwere inzichten, die ik U geschetst heb, heeft de staatssecretaris ook een wijziging in het leerplan aangebracht.

Werd vroeger in het leerplan voor elk leerjaar afzonderlijk omschreven welke stof behandeld moest worden, nu is slechts vastgelegd, dat in klas 1 - 5 of 6 de geschiedenis tot heden behandeld moet worden en dat in de hoogste klassen een aantal bijzondere onderwerpen aan de orde moet komen.

Deze ruimte in het leerplan was ook noodzakelijk om experimenten in de methodiek mogelijk te maken.

Op dit ogenblik bestaan er bv. al leerboeken die ingesteld zijn op de z. g. semi-concentrische methode van behandeling van de geschiedenis.

Uitgangspunt van deze methode is, dat in de eerste drie leerjaren de gehele geschiedenis in grote lijnen wordt behandeld om dan in de hoogste klassen nog eens bijzondere aandacht te kunnen besteden aan de eigentijdse geschiedenis en aan een verdieping van het vroeger behandelde in de vorm van speciale onderwerpen.

Het is begrijpelijk, dat bij deze methode in de laagste klassen een keuze moet gemaakt worden uit de zeer omvangrijke stof, een keuze die niet mag berusten op het meer of minder interessant zijn van bepaalde feiten op zichzelf, die ook niet een slap aftreksel mag zijn van alles wat er was, maar die moet uitlopen op het aangeven van een aantal mijlpalen, waardoor de weg der historische ontwikkeling duidelijk gemarkeerd wordt.

Bij de mijlpalen wordt even halt gehouden om te laten zien hoe we er gekomen zijn en waar we heen gaan, terwijl dan in de hogere klassen bepaalde fasen in de groei van de weg aan een nauwkeuriger onderzoek worden onderworpen. Een andere methode is de thematische, waarbij aan de hand van bepaalde thema's of misschien zelfs wel van één thema de verschillende periodes in de geschiedenis worden behandeld.

Zo zou ik me kunnen voorstellen, dat een leraar als algemeen thema neemt 'het vrij willen zijn, is de mens ingeschapen' en dat hij met dat thema als richtsnoer de Oudheid, de Middeleeuwen, het Absolutisme, de Franse revolutie, de 19de eeuw en onze eigen tijd in grote trekken zal behandelen om dan vervolgens als bijzondere onderwerpen te kiezen: De democratie in Griekenland, Renaissance en Humanisme, Johan de Witt en Willem III, de geschiedenis van de Ver. Staten in de 19de eeuw, het socialisme in Nederland en dekolonisatie in Afrika.

Het is natuurlijk zo maar een greep en in de praktijk zou moeten blijken of deze onderwerpen te uitgebreid zijn of misschien toch niet goed gekozen, omdat in de praktijk van het onderwijs de theoretische opzet pas getoetst kan worden. Vanzelfsprekend is ook mogelijk en wellicht aanbevelenswaardig een combinatie van de semi-concentrische en thematische methode, maar ik zeg nog eens nadrukkelijk, er zal nog veel geëxperimenteerd moeten worden en het is best mogelijk, dat er ook nog een heel andere opzet mogelijk is.

Maar dames en heren dank zij het nieuwe leerplan en examenprogramma is er nu ruimte gekomen voor deze experimenten en nu is het woord en de daad aan de geschiedenisleraren in Nederland om gebruik makend van de vrijheid, te zoeken naar een zo goed mogelijke methode om het gestelde doel te bereiken en het kan met vreugde geconstateerd worden, dit zoeken naar een verantwoorde vernieuwing is alreeds aan de gang.

Tevens zal het U duidelijk zijn van hoe groot belang ook hier een goede opleiding van de aanstaande leraar is. Immers ik heb U eigenlijk hoofdzakelijk gesproken over de methodiek maar nog niet over de didactiek d. w. z. over de manier waarop wij de gekozen leerstof bij de leerlingen moeten brengen. Een onderwerp apart, dat ik nu moet laten rusten, al wil ik U wel wijzen op het steeds intensiever gebruik van allerlei hulpmiddelen bij het geschiedenisonderwijs, zoals leesteksten, eenvoudig bronnenmateriaal, de film en filmstrip, de grammofoonplaat en de band.

Dit alles heeft en ik dacht terecht, de vraag doen rijzen of er geen eigen vak-lokaal voor geschiedenis nodig is, waar deze hulpmiddelen hun plaats hebben en klaar staan voor gebruik, opdat er van een wezenlijke integratie sprake kan zijn van deze hulpmiddelen in het onderwijs.

En tenslotte noem ik U nog in dit verband het tijdschrift voor de leerlingen van de hogere klassen van het v. h. m. o. 'Reflector van het hedendaagse wereldgebeuren', een tijdschrift, dat nu reeds op vele scholen verplicht is gesteld voor de leerlingen en dat als uitgangspunt wordt genomen voor lessen in de hoogste klassen.

En dan tenslotte nog een enkel woord over het nieuwe vak maatschappijleer, dat straks, wanneer de Wet op het voortgezet onderwijs in werking treedt, een verplicht vak zal worden voor alle schooltypen. Het geschiedenisonderwijs zal de leerling o. a. een beeld van en een zeker begrip voor zijn eigen tijd moeten bijbrengen, maar dan blijft de leerling toch nog voor een groot deel toeschouwer. De maatschappijleer, ik blijf het nog altijd een wat naar woord vinden, omdat het me teveel doet denken aan een stuk theorie, de maatschappijleer zal de leerling ervan moeten doordringen, dat hij er zelf bij betrokken is, dat hij of hij wil of niet, deel uitmaakt van de maatschappij waarin hij komt te staan en dat hij dan een stuk verantwoordelijkheid krijgt te dragen in allerlei verbanden. Het gaat dan minder om het bijbrengen van kennis, als wel om de sociale bewustwording. Zo is de maatschappijleer een noodzakelijke aanvulling op het aardrijkskunde en geschiedenisonderwijs.

Daarom is er één ding waarvoor ik erg bang ben en wel dit, dat door de, hoezeer door mij toegejuichte, differentiatie die mogelijk wordt door de Wet op het voortgezet onderwijs, het zou kunnen gebeuren, dat een leerling in de lagere klassen een globaal inzicht van de geschiedenis krijgt, dan een jaar geen lessen in geschiedenis volgt om dan in de hoogste klas plotseling bij de maatschappijleer geconfronteerd te worden met een wereld en een maatschappij, die hij niet voldoende kent, zodat dan het vak maatschappijleer niet zal kunnen meewerken aan de vorming die wij bedoelen, maar in de theorie zal blijven steken, daar er nog geen kennis is als uitgangspunt, als basis voor de maatschappijleer.

En met deze cri de coeur, wil ik mijn korte schets over de nieuwe wegen in het geschiedenisonderwijs eindigen.

Eigentijdse geschiedenis

Ging het bij vroegere generaties vooral om te weten "wie es (früher) gewesen ist", steeds meer komt de behoefte de éigen tijd vanuit het verleden te verstaan. De gecompliceerdheid van het leven, de directe betrokkenheid bij het wereldwijd gebeuren door radio en televisie, zal deze behoefte stellig gestimuleerd, zo niet veroorzaakt hebben.

Nu kan dat verleden, waarin de wortels zijn van hedendaagse beschouwingswijzen en ontwikkelingen, ver terug in de historie liggen, het kan ook een betrekkelijk recent verleden zijn.

Met zulk een geval hebben we te doen in een boek dat in november 1965 verscheen: Ik stond erbij, door D. van der Meulen, uitgave Bosch en Keuning, Baarn met als ondertitel: Het einde van ons koloniaal Rijk.

De schrijver is oud-resident en oud consul in Djedda, tevens bekend als explorer van Arabië. Hij maakte de slotphase van ons gezag in Indonesië mee in verschillende topfuncties tussen 1945 en 1948. Het boek is geschreven op grond van dagelijkse, nauwkeurige dagboek aantekeningen en geeft een boeiend verhaal van zijn eerste verblijf af in Nederlands-Indië in 1915 tot zijn terugkeer in 1948, een verblijf dat weliswaar enige keren onderbroken is door zijn consulschap in Djedda en zijn Arabische specialisatie bij Prof. Snouck Hugronje. In Djedda bleef hij contact houden met Indië door zijn bemoeienissen met de Mekagangers.

Waar het voor ons geschiedenisleraren nu om gaat, is het volgende: we vertellen in onze lessen van de ethische politiek, van de instelling van de Volksraad, van de motie Soetardjo, we weten een en ander van de Jappentijd en we memoreren de uitroeping van de onafhankelijkheid. Het dieper erop ingaan, het toelichten van het sterke nationalisme in zijn ontstaan en wording en het plaatsen van het nationalisme in wereldhistorisch verband, konden we maar moeilijk een duidelijke gestalte geven. Welnu, in dit boek wordt door de belevenissen van een B. B. ambtenaar heen de gehele zelfbewustwording van de Indonesiër in haar historische groei ons veel duidelijker: uit het betrekkelijk recente verleden, dat hier begint in de tijd van de "mannen broeders" krijgt het heden de mogelijkheid van een doorlichting en een zinvolle interpretatie.

Uit de aard der zaak zijn het zeer persoonlijke observaties. Dat blijkt al uit de titel: ik stond erbij - niet alleen als één die slechts koel observeerde, maar als één die hartstochtelijk meeleefde met het eigen - en met het donkere broedervolk. De schrijver was niet alleen op vele plaatsen als B. B. ambtenaar, maar had door zijn kennis van verscheidene inlandse talen veel persoonlijk contact met de gewone bevolking. Na de tweede wereldoorlog (gedurende de oorlogstijd was de schrijver in Djedda) naar Indië gezonden, werd hij tijdelijk directeur van Onderwijs en al spoedig door Van Mook overal naar de kampen gezonden en later ook naar de militairen, die uit Nederland kwamen, om voorlichting te geven over de werkelijke situatie in Indië.

Het gehele verhaal is door vele ontmoetingen met vrienden en bekenden sterk persoonlijk gekleurd. Hiermee komen we op de kardinale kwestie bij dit verhaal van belevenissen uit recente tijd. Er worden tal van personen beschreven en becritiseerd die nog in leven zijn of wier kinderen in leven zijn. In hoeverre kan men vrijuit publiceren? Enkel en zullen door beschrijving of critiek onaangenaam getroffen worden.

Door deze moeilijkheden is het dan ook mijns inziens te verklaren dat er zo weinig mensen persoonlijke herinneringen uit de "slotperiode" hebben gepubliceerd, hetgeen wel zeer betreurd moet worden. Daar personen die in deze periode een leidende rol hebben gespeeld, nu meest tussen de 65 en 80 jaar zijn, is het te hopen dat er snel meer dergelijke boeken verschijnen, als het hier aangekondigde. Naast de officiële bronnen zijn dit soort memoires van groot belang voor het vormen van een geschiedbeeld.

De uitgave is verschenen bij Bosch en Keuning te Baarn. Over de manier van uitgeven kan helaas geen enkel lovend woord gezegd worden. Het papier is een goed soort krantenpapier, de plastickaft liet al heel gauw los, de foto's zijn gering in aantal, slecht van kwaliteit en weinig typerend. Het is te hopen dat deze uitgave zo snel om de instructieve en boeiende inhoud wordt verkocht, dat een volgende editie op waardiger wijze wordt verzorgd.

H. J. Nannen

* * * * *

De redactie ontving van de hoofdredacteur van de Fibulareeks het volgende schrijven:

Naar aanleiding van Uw brief d. d. 19 januari j. l. deel ik U mede, dat er voor scholen, bibliotheken etc. de mogelijkheid bestaat een zgn. "leeszaalabonnement" op het blad van de N. J. B. G., FIBULA, te nemen à f. 6. -- per jaar. Dit abonnement geeft recht op reductie op de boekjes uit de fibulareeks: men betaalt dan f. 3.50 in plaats van f. 5.90.

Ook zijn er veel leraren persoonlijk donateur van de N. J. B. G. (minimum donatie f. 7.50 per jaar) en genieten daardoor dezelfde korting op de Fibulaboekjes.

Een soortgelijke korting ook voor de leden van de V. G. N. in te stellen kan niet overwogen worden, omdat dan vele andere verenigingen met evenveel recht een gelijk zouden kunnen indienen, dat dan vanzelfsprekend ook gehonoreerd zou moeten worden. En dat nu kan niet, omdat de gereduceerde prijs van f. 3.50 eigenlijk economisch niet verantwoord is en de kring van mensen die ervan kunnen profiteren dan ook niet te groot mag worden. Het is daarom reëler de korting slechts te verlenen aan leden van de N. J. B. G., of aan degenen die de N. J. B. G. steunen. De N. J. B. G. heeft immers het initiatief tot de reeks genomen en heeft bij de totstandkoming ervan een grote rol gespeeld.

Leden van de V. G. N. die korting op de boekjes in de Fibulareeks (er verschijnen steeds minimaal 9 deeltjes per jaar) willen hebben, kunnen dus via de school een leesabonnement nemen, of de N. J. B. G. als donateur (en zou eigenlijk niet elke geschiedenisleraar dat moeten zijn!) steunen. Inmiddels verblijf ik, met hartelijke groeten.

Hoogachtend,
w. g. H. Dijkstra.

VERSLAGEN VAN CONFERENTIES

Indrukken van het "XIIe Congrès International des Sciences Historiques,
gehouden te Wenen van 29 augustus tot 5 september j. l.

Aan dit druk bezochte congres waren vele voorbereidingen voorafgegaan. Zo kregen alle deelnemers maanden te voren de vier lijvige rapporten toegestuurd, respectievelijk bevattende: I. Grands Thèmes; II. Histoire des Continents; III. Commissions; IV. Méthodologie et Histoire Contemporaine. Elke rubriek was weer in onderdelen verdeeld, b.v. II. Histoire des Continents, waarvoor ik mij, gezien mijn kolonialistisch verleden, het meest interesseerde, was onderverdeeld in: Extrême-Orient; Décolonisation; Genèse et continuité des anciennes civilisations méso-américaines; Le problème des sources de l'histoire de l'Afrique Noire jusqu'à la colonisation; Le relazioni dell'Europa con l'Asia a l'Africa nel basso Medio Evo; La estructura politico-administrativa hispanica como base de las nacionalidades americanas. Het zou te veel ruimte vergen en ook een te droge opsomming worden, indien ik ook de indeling der overige rubrieken vermeldde. Een uitzondering maak ik voor III, waarin verschillende internationale organisaties op historisch gebied aan het woord kwamen, b.v. Commissies voor de geschiedenis van de pers, voor zeegeschiedenis, voor stedengeschiedenis enz. Voor het onderbrengen der duizenden gasten was ook zeer behoorlijk gezorgd, al had niet iedereen het geluk, dat mij beschoren was, in een uitstekend Studentenheim te mogen logeren, dat slechts op 20 minuten lopen van de Universiteit gelegen was. Menigeen moest 20 minuten met zijn auto rijden, eer hij dit congrescentrum bereikt had. Deze plaats der vele vergaderingen was inderdaad zeer gelukkig gekozen. Men vierde juist het 600-jarig bestaan der Universiteit, aan wier hervorming in de 18e eeuw de naam van de Nederlandse geleerde Van Swieten, lijfarts van Maria Theresia, verbonden is. Een leerzame tentoonstelling in de Kunstakademie, naar ik vrees té weinig bezocht, bracht dit feit in de herinnering,

evenals de redevoering van A. Lhotsky in de Staatopera tijdens de plechtige opening: Die spätmittelalterlichen Universitäten Europas. Ook herdacht men, dat juist anderhalve eeuw geleden het befaamde Wener Congres zijn toch zo belangrijke zittingen beëindigde, waartoe men in de schitterende statievertrekken van de Hofburg een hoogst interessante tentoonstelling had georganiseerd, die niet slechts de officiële documenten vertoonde, maar ook het oude Wenen dier dagen in de herinnering terug riep. Doch tevens verheugde men er zich zéér over, dat juist tien jaar tevoren de laatste Russische soldaat uit Wenen vertrokken was, onder achterlating van een opzienbarend monument op de Schwarzenbergplatz, voorzien van louter Russische, dus voor normale Weners onleesbare opschriften. Redenen genoeg om in een feestelijke stemming te verkeren.

Wat het verloop der besprekingen betreft, men moest natuurlijk kiezen. Op zes plaatsen tegelijk werden soms discussies gehouden. Bovendien vielen vele excursies tijdens de vergaderingen, zodat men vaak voor een moeilijke keuze stond. Minder prettig was, dat deze excursies in handen waren van particulieren, die weliswaar behoorlijke diensten leverden, doch ook behoorlijke prijzen vroegen. Dit was heel wat anders dan tijdens het Oriëntalistencongres te München in 1957, toen de deelnemersprijs belangrijk lager was en alle gemakkelikheden gratis werden aangeboden. Men bedenke echter, dat Oostenrijk niet zo'n rijk land is als het buurland Duitsland met zijn Wirtschaftswunder. Bovendien was het aantal deelnemers in Wenen een veelvoud van dat in München.

Men overwege ook, dat vele congresdeelnemers niet zo zeer door de strenge wetenschap, als wel door de talrijke aantrekkelikheden van deze gewezen hoofdstad van een imperium naar de blauwe Donauwellen gelokt werden, welke, dit zij tussen haakjes opgemerkt, helemaal niet zo blauw zijn en alle poëzie missen. De Donau bij Wenen is even dichtertlijk als bij ons de Nieuwe Waterweg. Men kon dus rekenen op een onregelmatig bezoek, dat bovendien op de duur nog zou dalen. Zo werden voor de opening in de beroemde Staatsopera de plaatsen nog gereserveerd, terwijl tot de slotzitting in het Wiener Konzerthaus ieder vrij toegang had.

De Wiener Universität was voor zo'n monster-congres wel een ideaal gebouw, al kostte het soms moeite de weg te vinden in de doolhof van gangen, trappen en zalen. Daarom zal het wel zeer bezwaarlijk zijn om zulk een congres ook eens op Nederlandse bodem, b.v. in Amsterdam te ontvangen. Waarschijnlijk zal het volgende historische congres in Moskou plaats vinden, hetgeen ik niet kan toejuichen. De starre dogmatische houding van vele Communistische geleerden in Wenen lokt niet uit tot een herhaalde kennismaking. Bovendien toonde Moskou zich in 1960 bij het Oriëntalistencongres verre van gastvrij. In welk "kapitalistisch" land durft men slechts kamers aan te bieden tegen een prijs van f. 75. -- per nacht?

Op de werkvergaderingen werden geen voordrachten gehouden, doch slechts be-

sprekingen gevoerd over de inleidingen in de vier reeds genoemde dikke delen. Hierbij werd van de veronderstelling uitgegaan, dat men die nauwkeurig gelezen had. De spreektijd was beperkt. Desniettemin duurden de discussies soms uren en uren. Geen wonder dat er een voortdurend komen en gaan van bezoekers was. Slechts een kleine kern hield het dapper uit tot het einde ener langdurige bespreking. Daar ieder ook zijn bijdrage, kritiek of interruptie schriftelijk indiende en dit alles gedrukt zal worden, staat ons nog een lawine van papier te wachten. Velen vielen in herhaling, hadden wellicht niet gemerkt, dat hun bijdrage reeds te voren gezegd was. Op een enkele sectie ging het hard tegen hard, m. n. tijdens de bespreking der Décolonisation. De Marxistische rapporteurs hadden n. l. te voren Rusland als koloniserende mogendheid uitgeschakeld, daar de verovering van Siberië slechts gebiedsuitbreiding zou wezen. De opmerking, dat Rusland thans 20 koloniën in Europa bezat, veroorzaakte dan ook in het Communistische kamp de nodige deining.

Hier past ook een opmerking over het talenprobleem. Officieel waren zes talen geoorloofd: naast onze drie "moderne" talen nog: Russisch, Italiaans en Spaans. In een gelijktijdige vertaling was niet voorzien. Om praktische redenen werd verzocht zich tot Frans, Engels en Duits te beperken.

Hieraan stoorde men zich niet steeds. In de sectie, waar Spaans-Amerika ter sprake kwam, ging men tot het Spaans over. Zo iets kan ook wel elders zijn geschied. Prettig is dit niet, want al kan men Spaans of Italiaans lezen, daarom kan men nog geen wetenschappelijke discussie in die talen vlot volgen. Zelfs geldt dit m. o. m. voor de z. g. "moderne talen", die elk beschaafd Nederlander meent te beheersen, of tenminste te verstaan. Doch hieraan hapt nog wel een en ander, vooral sedert de achteruitgang van ons talenonderwijs in de laatste kwart eeuw. Bij Angel-Saksen en Iberiërs zal het nog wel veel erger zijn. Daarbij komt nog, dat vele sprekers niet beseffen, dat men tot een buitenlands gehoor duidelijk verstaanbaar moet spreken. Zo praten Fransen soms te rad, Engelsen te binnensmonds. Enkele lieden houden er een eigen uitspraak der voor hen vreemde taal op na, b. v. de Japanners. Waar zijn de dagen, dat alle geleerden perfect Latijn verstonden, schreven en spraken? In elk geval brengt zulk een veeltalig congres de ernstige waarschuwing onder de aandacht der Nederlanders, dat we onze zware talenstudie zeker niet mogen verwaarlozen. Zonder talenkennis vereenzamen wij en wordt het internationale contact verbroken. De afschaffing van het Frans op de L. S. is hiervoor m. o. m. een ramp geweest.

Men kan dan ook de blijde verzuchting volkomen beamen, die volgens sommigen door de voorzitter in zijn slotredevoering zou geslaakt zijn, n. l. dat men blij was, dat er nog zoveel van terecht gekomen was.

Overigens zijn zulke congressen meer dan het aanhoren van voordrachten en het deelnemen aan discussies. Het gemeenschappelijk insigne (bevattende het wapen der Weense Universiteit) brengt studiegenoten uit vele landen bijeen en leidt tot ongedwongen uitwisseling van gedachten in pauzes, onder maaltijden,

tijdens wandelingen. Als vanzelf komen plannen tot verwezenlijking, die bij een langdurige correspondentie zouden schipbreuk lijden. Overigens is Wenen zelfs zonder Historisch congres voor de historicus een heerlijke stad, met herinneringen aan de Romeinen (Carnuntum) tot aan Frans Jozef (men ziet zijn portret overal in de stad). In het bijzonder zou ik willen wijzen op de Kahlenberg, waar in 1683 de historische slag geleverd werd, die de Westerse beschaving gered heeft. Voor geïnteresseerden zou ik een tochtje naar deze prachtige berg (per tram en bus gemakkelijk te bereiken) ten zeerste willen aanraden. Men bezoeke dan de St. Jozefskerk en vooral de Sobiesky-kapelle, met zijn herinneringen aan de Poolse held. Men wordt er rondgeleid door een echt Poolse Sakristan die alles uitlegt, alsof hij er nog gisteren bij geweest was.

Dr. H. J. de Graaf

* * * * *

Verslag van het Seminarium voor geschiedenisdocenten, Oud Poelgeest

20 t/m 24 december 1965.

De organisatiecommissie der V. G. N. voor geschiedenisdidaktiek heeft met deze cursus een zeer nuttig initiatief genomen. Door het beperkte aantal van zeventien deelnemers was een intensief onderling contact mogelijk. Opvallend was de vaak verrassend grote mate van overeenstemming der standpunten. Over de outillage van Oud Poelgeest niets dan lof; de opmerking kwam wel naar voren, dat gezien de hoge kosten met een eenvoudiger verzorging, althans voor deze groep, had kunnen worden volstaan.

De veelzijdige problematiek van het doceren van geschiedenis, waarmee de jonge leraar vaak direct in een volledige betrekking geplaatst, te maken heeft, gaf ook buiten de conferentie-thema's om aanleiding tot vele verhelderende gesprekken tussen de deelnemers onderling. Daarnaast hebben ook verschillende leden der leiding waardevolle praktische wenken gegeven wanneer het officiële dagprogramma reeds afgesloten was. Beide vormen van informele uitwisseling van gedachten waren voor de deelnemers zeer nuttig. Dit vooral omdat de praktische kant van de besproken onderwerpen niet altijd voldoende uit de verf kwam, terwijl verschillende deelnemers nog worstelden met het meest elementaire probleem "hoe een les rond te krijgen".

De onderwerpen, die op het programma stonden, waren met zorg geselecteerd en werden door de deelnemers van groot belang geacht.

Toch zouden wij enige kanttekeningen willen maken:

- 1, een nadeel bleek de afwisseling van de leiding van het seminarium;
- 2, duidelijk ontbrak het aan coördinatie tussen de sprekers onderling, waardoor de betogen elkaar niet aanvulden of zelfs tegenspraken en regelmatig dubbelures voorkwamen;

3. de meeste deelnemers waren van oordeel, dat de voordracht van dr. J. Haak over de doeleinden van het geschiedenisonderwijs op de eerste dag geplaatst had moeten worden;
4. nadelig was ook het te overladen programma van 's morgens half tien tot 's avonds half tien, nog in de hand gewerkt doordat men zich soms niet aan het tijdschema hield;
5. de keuze van leerboeken: Fontaine, Rijpma, Novem en Fundamenten en Mijlpalen, die op deze conferentie bekeken moesten worden, kwam de deelnemers minder geslaagd voor; tijdens de conferentie bleek dat Rijpma's leergang door de uitgever uit de handel zou worden genomen en dat dr. M. B. van der Hoeven zijn Fundamenten en Mijlpalen uit de circulatie zou nemen.

Naar aanleiding van de dagonderwerpen zouden we de volgende opmerkingen willen maken:

Methoden van het geschiedenisonderricht. Hoewel nog geen der deelnemers zelf de thematische methode systematisch in de praktijk toepaste, bleek er een vrijwel unanieme voorkeur voor deze methode te bestaan; voor de meesten in combinatie met een semi-concentrische aanpak, waarbij binnen deze methode aan de thematische en/of structurele behandeling werd gedacht. Door een te uitvoerige discussie over andere methoden kwam noch de thematische methode, noch de genoemde combinatie voldoende ter sprake. Een belangrijk niet aangevoerd argument voor de semi-concentrische methode is het facultatief stellen van geschiedenis in de hoogste klassen na het invoeren van de Mammoet-wet.

Zelfwerkzaamheid. Uitvoerig werd ingegaan op het gebruik van teksten bij het geschiedenisonderwijs. Het betoog op dit punt van dr. D. J. Roorda, na de confrontatie der deelnemers met enkele specimen, was verhelderend. Hierbij sprong de noodzaak van een goede voorbereiding van het gebruik van zo'n tekst in het oog, benevens de wenselijkheid van een uitvoerige nabehandeling. Dit alles moet organisch met de leerstof verweven zijn. Het nut van het aktiveren der leerlingen door eigen "onderzoek" werd algemeen gezien. Verzamelingen bruikbare teksten met opdrachten bleken nauwelijks voorhanden te zijn. Sommige vormen van zelfwerkzaamheid werden door de spreker misschien te snel naar de periferie verwezen of werden in het geheel niet aangestipt. Het nieuwe eindexamenreglement - in het bijzonder de zes capita - biedt goede mogelijkheden voor zelfwerkzaamheid. Voldoende geschikte literatuur voor de leerlingen ontbreekt (voorlopig nog).

Doeleinden van het geschiedenisonderwijs. Gezien het belang van dit onderwerp kwam dit naar het oordeel der deelnemers te laat aan de orde en was bovendien de beschikbare tijd te kort. De door dr. J. Haak opgestelde punten waren slechts aanleiding tot een nader preciserende discussie. Voor het aankweken van een eigen kritisch beoordelingsvermogen werd door eenieder het belang van het aansnijden der objectiviteitsproblematiek onderschreven, waarbij enkelen

reeds in de eerste klassen wilden beginnen. Bezwaar werd ook gemaakt tegen teveel aansluiting op de lagere school in de zin van feitelijkheden - zonder - meer.

Zeer op de praktijk ingesteld bleek de toelichting op het eigen vaklokaal van D.J. van Kooten, waardoor het bezoek aan de Coligny HBS van meer belang bleek dan aanvankelijk was verondersteld. Zeer eenvoudige praktische vragen door deelnemers gesteld over het gebruik van "Reflector" in de klas en betreffende de financiering van een geschiedenisafdeling der schoolbibliotheek illustreerden duidelijk de problemen, waarmee de geschiedenisleraar worstelt.

Selectie van de leerstof bleek te tenderen naar een doublure van reeds behandelde onderwerpen, in het bijzonder het onderwerp van G. L. Hey, de geschiedenismethoden. Dit te meer, daar de cursusleider dr. H. G. M. Wigman niet of nauwelijks van de conclusies van bijvoorbeeld maandag op de hoogte was, terwijl bovendien de opdracht voor deze dag op de ochtendbijeenkomst uit de doeken was gedaan, wat te laat was. De opdracht bleek onuitvoerbaar; zo kon de ene discussiegroep komen met een welhaast vernietigende kritiek op Rijpma en iets milder ook op Fontaine en Fundamenten en Mijlpalen, terwijl een andere groep zich had toegelegd op het opstellen van een voorbeeld van drastisch uitdunnen der leerstof. Hierbij bleef de aan de orde gestelde leerstof betreffende de 18e eeuw in feite het enige gemeenschappelijke punt. De discussie in de middagzitting in plenaire vergadering was dan ook weinig vruchtbaar. 's Avonds hield dr. Wigman een causerie, waarbij hij op bijzonder enthousiaste wijze zijn thematische aanpak van de 18e eeuw uiteenzette. Weliswaar gaf hij aan hoe dit in de praktijk diende te verlopen en legde hij een duidelijk accent op de geschiedenis der geestesstromingen, maar van een werkelijke selectie, uitdunnen der leerstof, bleek uiteindelijk weinig.

Themata voor het eindexamen zou men de causerie van dr J. L. P. Brants kunnen noemen. Kort en duidelijk zette hij hierin uiteen, wat z. i. de opzet van de nieuwe eindexamenregeling beoogde, waarmee dan ook een zeer klemmend probleem voor vele deelnemers aanmerkelijk minder duister werd. De resterende tijd werd door H. E. de Wolff benut om de deelnemers nog voorlichting te geven op bibliografisch terrein zowel voor de geschiedenisleraar als voor zijn schoolbibliotheek.

De deelnemers waren unaniem van oordeel, dat een vervolgcursus wenselijk zou zijn, waarbij aan meer praktische zaken aandacht zou moeten worden besteed. Vandaar ons voorstel voor een programma van een door de V. G. N. of door onze groep te organiseren vervolgcursus van 2 à 3 dagen in de herfstvakantie van 1966:

- I. Uitgaande van een combinatie van de semi-concentrische en de thematische methode zouden we willen komen tot:
 - a. één of meer voorbeelden van een thematische opzet van klasse 1 tot en met 6 (uitgaande van de situatie, die zal ontstaan bij de realisering van de Mammoetwet);

b. uitwerking van één of meer themata, waarbij vooral ook aandacht aan de zelfwerkzaamheid moet worden besteed.

II. Tevens zou het gebruik van audio-visuele hulpmiddelen besproken kunnen worden:

a. wat is voorhanden?

b. hoe dienen zij onder de les te worden toegepast?

De nadere uitwerking en uitvoering van ons plan zal nog in overleg met de V. G. N. plaats vinden.

Drs. W. Punt

G. S. Schaafsma

Drs. L. G. Dalhuizen

Drs. G. W. Th. M. Tomassen

* * * * *

Dr. R. Reinsma, Bovenbouw voor de vaderlandse en algemene geschiedenis na 1815 (met hulpboekje).
Meulenhoff, 1965. (f. 9.50 + f. 2.25).

Helaas al te snel werpen auteurs en uitgevers zich op het schrijven resp. uitgeven van geschiedenismethoden, die dan worden aangekondigd als het boek voor de nieuwe eindexameneisen.

Ook Reinsma is naar mijn mening het slachtoffer geworden van zijn haast. Het resultaat is een boek, waarvan zowel de opzet als de woordkeus als de oppervlakkigheid, waarmee de feiten worden meegedeeld, op kritiek stuiten. De schrijver heeft geprobeerd het tijdvak van 1815 tot heden te behandelen in 23 hoofdstukken, die bijna allemaal de geschiedenis van telkens één land weer-geven. Het boek is voorzien van kaartjes en illustraties en na elk hoofdstuk volgt een lees- en discussiestuk, dat bestaat uit anderhalve bladzijde biografie. De principiële fout van dit werk lijkt mij te liggen in de omstandigheid, dat Reinsma land voor land behandelt en dan telkens van 1815 - 1914. Hierdoor is hij telkens gedwongen in een vroeger hoofdstuk te verwijzen naar een later volgend. Soms komt hij daardoor tot dubbele behandeling.

Soms komt hij niet klaar met de moeilijkheid, waar hij een onderwerp, dat niet op één enkel land betrekking heeft, moet plaatsen.

Het boek wekt daardoor de indruk van een "omgevallen boekenkast".

Schrijver versterkt die indruk, door telkens zaken uit een vroegere periode te vergelijken met iets uit het recente verleden of door huidige toestanden en benamingen terug te projecteren naar vroeger.

Zo begint het boek met de zin: "In 1814 was de chaos in Europa even groot als in 1945". Vervolgens wordt de ondergang van het rijk van Napoleon vergeleken met die van Hitler's rijk. Op blz. 7 wordt het Congres van Wenen gesteld tegen-

De plaatsing van het artikel geschreven door Dr. J. Meijer, Kleio jan. 1966, blz. 9 - 24: Historiografie of belletrie, heeft ernstig kritiek op het beleid der redactie in deze, opgeroepen.

Als blijkt daarvan volgen hieronder: een artikel uit de Groene Amsterdammer en een schrijven van de heren Dr. M. C. Brands en Dr. J. Haak.

Blijken van instemming bereikten de redacteuren mondeling.

De redactie heeft na uitvoerig beraad met grote meerderheid besloten tot opneming van het bewuste artikel. De redactie meent deze vorm van beleid te moeten continueren: beraad, beslissingen liefst bij eenparigheid, desnoods bij meerderheid van stemmen. Voor- en nadelen van opneming, wijziging of afwijzing van kopij worden daarbij telkens tegen elkaar afgewogen. Dit impliceert echter niet dat beslissingen der redactie steeds de goedkeuring van alle lezers zullen wegdragen.

de redactie

AAN DE REDACTIE

Naar aanleiding van het artikel van Dr. J. Meijer in Kleio, januari 1966, blz. 9 - 24, zouden ondergetekenden de volgende opmerkingen willen maken:

1. Dr. J. Meijer heeft het boek "Ondergang" gekraakt. In de 15 bladzijden van zijn kritiek is er geen goed woord over te vinden, zelfs geen poging tot begrip. Wij moeten aannemen, dat Meijer zich door het boek van Presser diep gegriefd en gekwetst heeft gevoeld.
2. De redactie van Kleio heeft de kritiek van Meijer geplaatst. Wij vinden dit onbegrijpelijk, en wel om twee redenen. In de eerste plaats vanwege de grievende, kwetsende toon, waardoor een recensie, over welk onderwerp ook maar, onbruikbaar wordt en derhalve geweigerd dient te worden. In de tweede plaats omdat het onderwerp, dat deze behandeling ten deel valt, niet zo maar een willekeurig onderwerp uit de geschiedenis is, maar: de Jodenvervolging. D.w.z.: een recent gebeuren van gruwelijke aard, waarop door auteur, recensent en lezer veel sterker gevoelsmatig gereageerd wordt dan op een "gewoon" historisch onderwerp. Het is een deel van hun leven, voor velen nog een dagelijks lijden. De redactie had derhalve in verdubbelde mate waakzaam dienen te zijn ten aanzien van de wijze van bespreking.
3. De bespreking van Dr. J. Meijer bevat een aantal punten van zakelijke betekenis, waarover zakelijk gediscussieerd had kunnen worden. Wij denken o.a. aan de kwestie van het beschikbare bronnenmateriaal, het gebruik van dit materiaal, het gebruik van literaire bronnen, de structuur van het Nederlandse Jodendom, en ook de kwestie van geschiedwerk of epos. De redactie zou de Nederlandse historici een dienst bewezen hebben door deze punten op zakelijke, tevens menselijke wijze aan de orde te stellen en de criticus te

bewegen om zijn bespreking tot deze punten te beperken.

4. Met waardering voor het vele, dat de huidige Kleio-redactie heeft verricht voor verbetering van de inhoud van het tijdschrift, menen ondergetekenden de opnemng van het artikel van Dr. J. Meijer als een ernstige fout te moeten signaleren, waardoor zowel aan de menselijke verhoudingen als aan de belangen van de geschiedwetenschap schade berokkend is.

Amsterdam, maart 1966.

M. C. Brands

J. Haak

Groene Amsterdammer, 26 februari 1966

Kritiek op Pressers Ondergang

EEN MUZE STAAT IN HAAR HEMD

De redactie van Kleio, het tijdschrift van de vereniging van geschiedenisleraren in Nederland, vraagt onze speciale aandacht voor een aflevering van haar blad (januari van dit jaar), waarin een kritiek voorkomt op Pressers "Ondergang". De kritiek is, zo meldt ons de redactie, "geschreven door de joodse historicus J. Meijer". Vanwaar die toevoeging "joods"? Een stille wenk om welwillend te lezen? Een waarschuwing? We vinden het maar vreemd.

Zoals we trouwens het werkstuk van dr. J. Meijer ook vreemd vinden. Het lijkt te zijn geschreven vanuit een geweldige rancune tegen Presser. De auteur komt in het midden van zijn stuk met de opzienbarende stelling dat "op goede gronden" de wetenschappelijke behoefte aan Pressers kroniek valt te betwijfelen. Hij stelt haar tegenover Herzbergs geschrift (eerst in Onderdrukking en Verzet verschenen, later afzonderlijk uitgegeven), en concludeert dat Herzberg een handzaam (maar niet volledig, en ook niet zonder preoccupaties geschreven, L.) overzicht heeft geleverd, terwijl Presser dit heeft uitgebreid door in details de gruwelen verder uit te meten. Met dat laatste verwijt zitten we, als we het overigens nogal rammelende artikel van de heer Meijer goed hebben begrepen, in de kern van de bezwaren. De heer Meijer somt op: de grote opslag van Pressers boek, de aanvankelijk hoge prijs, de gruwelijke illustratie op de omslag, de hoofdtitel "Ondergang", het feit dat op de flap staat: dit boek behelst de geschiedenis van een moord. Dan constateert hij

- het thema maakt als zodanig zoveel furore, dat succes bij voorbaat verzekerd is;
- men denkt aan schuld en boete en wil zondebokken;
- men verlangt uit zeer verschillende motieven beschrijvingen van de hel, die tot de verbeelding spreken.

Vervolgens wijst J. Meijer op "het eigenaardige facet, dat het meest onbenullig personage, dat onderduiker was in Brummen of het voorrecht had in Belsen, Westerbork of elders te vertoeven, door een cryptisch dagboek of een of ander dubieus sprookje van moeder de gans plotseling medespeler is geworden op het

veld der historie, naast en tegenover Hitler en professor David Cohen (een van de voorzitters van de Joodse Raad, L.).

Op deze toon gaat de verhandeling van J. Meijer voort. Nu de redactie van Kleio onze bijzondere aandacht voor zijn artikel heeft gevraagd, willen we wel zeggen dat we vinden dat zij zich voor de opneming van dit stuk moet generen. Natuurlijk valt er op Pressers boek af te dingen; dat is hier en daar ook gebeurd, soms grondig, soms minder consciëntieus. Maar tot nu toe hebben we nog geen kritiek gelezen, die zo van kwade wil, ja kwade trouw getuigt als dit libel. Dat we er op onze beurt aandacht voor vragen, is omdat we menen dat de vereniging van geschiedenisleraren, waarvan Kleio de officiële uitgave is, een invloedrijk instituut is, niet zozeer als zodanig, maar omdat haar leden in belangrijke mate meewerken om de kijk van de opgroeiende mensen op het recente verleden te vormen. Het zou o. i. rampzalig zijn wanneer de benaderingswijze van de heer Meijer gemeengoed op de middelbare scholen werd. We achten ons ontslagen van de plicht om de beweringen van dr. J. Meijer en detail te bestrijden. Het lijkt ons voldoende hier te waarschuwen tegen een denkrant, welks niveau in geen enkele verhouding staat tot de zaak waar het om gaat.

Han Lammers

* * * * *

EEN EXPERIMENT.

Nadat de werkgroep voor geschiedenisdidaktiek te Haarlem reeds enige malen tevergeefs de medewerking verzocht van het gemeentelijk stadsbestuur voor het verkrijgen van een expositieruimte ten bate van het geschiedenisonderwijs aan de V. H. M. O. scholen, mocht zij daar uiteindelijk in slagen. Maandag 14 maart kon met enige plechtigheid in het gemeente-archief van Haarlem een tentoonstelling worden geopend, speciaal bedoeld voor de leerlingen van de V. H. M. O. scholen.

Bestudering van tastbaar, sprekend materiaal spreekt meer aan. Geef de leerlingen zelf charters, penningen, kaarten, prenten enz., in handen. Breng hen in levend contact met de bronnen der historie. Dit was het uitgangspunt van het streven van de werkgroep. Wij menen dat onze belgische zuiderburen dit reeds eerder aanvoelden, door voor de middelbare scholen, rondtrekkende historische tentoonstellingen te organiseren. Hoe het zij, hoevele gemeenten in ons land bezitten schatten aan historisch materiaal, waar slechts enige belangstellenden naar omzien. Aannemend dat het vak geschiedenis in het algemeen zich niet mag verheugen in grote waardering van het publiek van de schooljeugd, menen wij dat de schuld daarvan voor een groot deel ligt bij de vakmensen zelf. Hoe wordt de "geschiedenis" gebracht? Hoe wordt ze "aantrekkelijk" gemaakt? Didaktische vragen, die niet onderkend moeten worden. Bereiden wij onze lessen

goed voor en betrekken wij de leerlingen direct erbij, dan zullen de resultaten niet uitblijven.

Welnu dit was het uitgangspunt van onze werkgroep. Wetend welk een uniek bezit aan bronnen Haarlem bezit, meende zij, deze te moeten gebruiken voor haar doel. Daar is om slechts een paar voorbeelden te noemen het prachtige Frans Halsmuseum, en een bijzonder mooi gemeente-archief. Men is contacten gaan leggen. En een prachtig resultaat is bereikt. Vooral dank zij de sympathieke medewerking van de gemeente-archivaris, drs. Japikse, is het mogelijk geworden een proef te nemen met een speciale archieftentoonstelling. Een proef, die, als zij slaagt, voortaan elk jaar herhaald zal worden. Een tentoonstelling over "Stads- en gemeentebestuur van Haarlem van 1245 tot heden en historisch-topografische atlas der gemeente Haarlem" is georganiseerd. Om te beginnen moest het een aantrekkelijke expositie worden en tevens over een algemeen onderwerp. Later kunnen dan sociale of economische onderwerpen gekozen worden.

Gedurende een ruime tijd zal de tentoonstelling geopend zijn voor de V. H. M. O. scholen van Haarlem en omgeving, zodat, hetzij in de ochtend, hetzij in de middaguren, telkens één klas, onder geleide van de docent, haar kan bezoeken. De leerlingen mogen dan, voorzover mogelijk, het tentoongestelde, zelf in handen nemen. Het zal dus niet een louter kijkspel behoeven te zijn. De docent ontvangt tevoren een uitvoerige catalogus en kan dus zelf de rondleiding voorbereiden. Hij kan opdrachten laten uitvoeren en werkstukken laten maken over wat geëxposeerd is.

Het scheen de werkgroep toe, dat de middenklassen het meest geschikt zijn voor de tentoonstelling. Bij de opzet is men daarvan uitgegaan.

Vóór de openstelling is een bijeenkomst gehouden voor alle belangstellende leraren geschiedenis. De archivaris heeft een exposé gegeven over het tentoongestelde en de werkgroep heeft gevraagd om na een bezoek van de leerlingen de reacties weer te geven, en hoe men zelf over het experiment denkt, alsmede eventuele suggesties bij herhaling. Men wil n.l. zoveel mogelijk gegevens verzamelen om het resultaat te bestuderen.

Het was verheugend en voor de gemeente-archivaris en zijn assistenten, die de expositie en de catalogus verzorgden, en voor de werkgroep van geschiedenis-didaktiek, dat het gemeentebestuur blijk gaf van waardering voor het tot stand gebrachte, dat de burgemeester van Haarlem, mr. Cremers, zelf de opening van de tentoonstelling wilde verrichten.

De tentoonstelling is geopend van 14 maart - 7 april en van 19 april - 30 april. Adres: Jansstraat 40, Haarlem. Leraren, die de tentoonstelling willen bezoeken, zijn van harte welkom.

Klassenbezoek wordt geregeld door Pater Reijkers, tel. : 02500 - 1 38 16.

p. L. J. Reijkers

* * * * *

over wat schrijver maar ineens "de blunders van 1919" noemt. Ik zou die vergelijkingen liever in omgekeerde volgorde gezien hebben resp. bij 1919 en 1945.

Men oordele zelf. Over Liberia staat (blz. 133): "Vanaf + 1820 kwamen kleine groepjes (bevrijde slaven) aan. Een succes werd het niet. Zelfs kwam er al gauw verkapte slavenhandel voor, waarnaar de Volkenbond een onderzoek heeft ingesteld!" De Volkenbond wordt echter pas op blz. 269 behandeld. Op blz. 61 leest men, dat het ééngeworden Italië het niet zo best maakte; kan men echter zeggen, dat kort na 1861 "velen het communisme kozen"? Kan men omstreeks 1880 de Kroaten en Slovenen als "Joegoslaven" aanduiden (blz. 54)? Ernstiger acht ik het, dat bij de behandeling van het Congres van Wenen (waarom toch telkens: Weens Congres?) geen woord gezegd wordt over de Grote en de Heilige Alliantie, terwijl deze ineens komen opduiken in het hoofdstuk over Oostenrijk-Hongarije van 1815-1914 (blz. 52), als waren zij een puur Oostenrijkse aangelegenheid.

Uitermate vreemd is het, dat Marx besproken wordt... in de vaderlandse geschiedenis (blz. 96) en dan nog zeer oppervlakkig en in onmiddellijke confrontatie met Groen van Prinsterer.

De nadelen van een meervoudige behandeling blijken uit de op vijf plaatsen (blz. 20, 32 en 33, 60, 67 73) genoemde Krimoorlog.

Soms wordt één onderwerp op twee plaatsen verschillend aangeduid: "Bismarck bezorgde Oostenrijk op het Congres van Berlijn (en dan volgt een verwijzing naar de nog niet behandelde blz. 54) grote invloed in Bosnië-Herzegowina" (blz. 47). Op blz. 54 wordt echter gezegd, dat B. en H. aan Oostenrijk werden toegewezen. Beter ware geweest het consequente gebruik van de term "protectoraat".

Ook heeft schrijver hier en daar een gewild-populaire woordkeus. Op blz. 32 en 33 stelt hij tegenover elkaar: "Lodewijk Napoleon als succesvol keizer" en "Napoleon als pechvogel".

Afgezien van het feit, dat de auteur het spreektaalwoord "pech" graag gebruikt (blz. 61: "Pech had Italië ook op koloniaal terrein" en blz. 182: "een enorme pech voor de Franse beleggers (in Russische effecten)"), zou het duidelijker geweest zijn, als hij de succesvolle pechvogel maar meteen Napoleon III genoemd had.

Waarom heet de annexatie van Elzas-Lotharingen in 1871 "de diefstal van de Elzas" (blz. 37) en waarom heten de Europeanen ten opzichte van China "parasieten" (blz. 144)?

Bijzonder zwak zijn de hoofdstukken over Rusland en over Duitsland tussen beide wereldoorlogen.

Van de Russische revolutie worden de oorzaken niet vermeld; ook niet de fasen, waarin zij zich voltrok evenmin als de strijd tegen de geallieerde legers en tegen de "Witten". Ineens is Lenin er. Dan wordt de N.E.P. genoemd, maar niet uitgelegd. Plotseling wordt Trotsky verbannen. Wanneer? Door wie?

Waarom? Waarheen? Wij lezen het niet.

De Staatsinrichting van de U. S. S. R. noch de partij-opbouw worden behandeld. Wel wordt er een vergelijking gemaakt tussen het "communistisch geloof" en het Christendom (Marx, de Verlosser; Engels en Stalin, de kerkvaders; de "verafgode" Lenin, de heilige (blz. 186 en 187).

Verder wordt een beoordeling gegeven van het Russische stelsel (blz. 184 en 185) met als slotopmerking: "Nergens verrot zoveel voedsel op de velden, als in de Sovjet-Unie".

Liever dan deze subjectieve beoordelingen door de schrijver, had ik een strak schema van feiten en causale verbanden gelezen.

Zo wordt ook Duitsland behandeld. In 1923 kosten postzegels miljoenen Marken, maar er staat geen enkel concreet gegeven over herstelbetalingen en Ruhrbezetting. De hyperinflatie ontstond "door veel te veel bankbiljetten te laten drukken".

Dan komt het verdrag van Locarno, waarbij nota bene Duitsland lid van de Volkenbond wordt en dan staat daar ineens Hitler.

Nergens worden oorzaken aangegeven; men mist hier alle lijn en alle visie. Nog slechter is het hoofdstuk: "Europa op zijn hoogtepunt". Dit is een katalogus van namen.

Tenslotte is er een lange lijst aan te leggen van oppervlakkigheden en fouten, vermoedelijk het gevolg van de wens tot bekorten, zodat de tijd van 1815 tot heden in 274 bladzijden kon worden samengeperst.

Dan had schrijver beter kunnen bezuinigen op anekdoten als:

"De vorst von Inn- und Kniphausen (het is écht geen schertsnaam) leverde tegen f. 130. -- per stuk soldaten aan het buitenland" (blz. 40). Met dat al wordt het verschil tussen ateliers sociaux en ateliers nationaux niet duidelijk (blz. 30, 31). Op blz. 33 staat, dat Napoleon III de oorlog van Oostenrijk wint (1859) en nu Savoye (ook Nizza) terugkrijgt. De leerling vraagt nu: "van Oostenrijk"?

Op blz. 45 staat over Duitsland (1871): "Het nieuwe keizerrijk (het Tweede) was een statenbond". Was het geen bondsstaat? Wat is het verschil? Even verder staat echter: "Het zwaartepunt van de leiding lag dus bij de keizer en de ministers". Dit schijnt in tegenspraak met de opmerking, dat Duitsland een statenbond was, al bedoelt schrijver het kennelijk anders.

De beschrijving van de Kulturkampf op blz. 46 is een mislukking. Op blz. 58 staat: "De Paus had zich al losgemaakt van de actie tegen Oostenrijk door Rome te verlaten". Maar dát was toch niet de reden van de vlucht van Pius IX naar Gaeta?

Wat wordt er op blz. 59 bedoeld met: "Italia non farà da se"? Wat doet het er toe, dat Henri Dunant het afgrijselijke slagveld bezocht, als we niets vernemen over het Rode Kruis?

Wat betekent het, dat "er een bomaanslag van Carbonari" aan te pas kwam, om Napoleon III mee te krijgen voor de oorlog (blz. 60)? Bomaanslag op wie?

Was Carbonari een man? Het wordt allemaal niet uitgelegd. Op blz. 60 komt Garibaldi plotseling uit de lucht vallen. Wie deze man is, blijkt pas uit het leesstuk op blz. 62.

Wilhelm II heet de zoon van Wilhelm I (blz. 47).

"Ausgleich" wordt vertaald met "een vereffening, een gelijkmaking"; overigens kregen de Hongaren zelfbestuur (blz. 54). Zou de term "personele unie" niet duidelijker geweest zijn?

Het is niet waar, dat de wet op de Kerkgenootschappen "met nadruk processies ten Noorden van de grote rivieren" verbiedt (blz. 92). Het huidige art. 184 van de Grondwet (ongewijzigd sinds 1848) leert het ons anders en scherper en juist.

Evenmin heette het R. K. Werkliedenverbond in 1908 K. A. B. ; die naam dateert van na de 2e wereldoorlog.

Mijn conclusie is, dat het manuscript van dit boek eens een paar jaar had moeten worden getoetst én aan uitvoerige handboeken én aan de praktijk. Zoals het er nu ligt is het onrijp.

W. van Voorst van Beest

* * * * *

H. Gerlach, Het proces tegen Oldenbarnevelt en de "maximen in den staet", diss. Leiden 1965.

Het is een prestatie, deze dissertatie, waarop onze Haagse collega promoveerde tot doctor in de rechtsgeleerdheid. De universiteit heeft hem de lof die hem toekomt, niet onthouden.

Uitgangspunt voor deze studie was een uitspraak toegeschreven aan Oldenbarnevelt, kort voor de terechtstelling: "... dat hij de rechters niet en wilde beschuldighen, maer dat hij nu quam in eenen tijdt, die ander maximen in den Staet hout, dan die daer in hij gheweest was ende dat hij daeromme van haar qualick conde geoordaelt worden. " Toen Maurits hiervan hoorde, zou deze gezegd hebben "dat hij (Oldenbarnevelt) die maximen van Staet niet heeft ghevonden, maer soecken te brenghen ende dat sulcken zijne maximen de ruyne soudent gheweest zijn van de Kercke ende vant Lant. "

Deze studie nu - een boek van zo'n 700 pagina's - toetst het proces tegen Oldenbarnevelt aan de rechtsgronden, met name ten aanzien van deze "maximen in den Staet", het staatsrechtelijk fundament van de Republiek dus. Heeft Oldenbarnevelt in dezen een wettig bestel verdedigd tot hij bezweek, om ten slotte getoetst en geoordeeld te worden aan de met dat bestel strijdige opvattingen van zijn tegenstanders, die zij, zo zag de oude man het, in het staatsbestel dachten te gaan introduceren? Of was het daarentegen, zoals Maurits beweerde, juist Oldenbarnevelt die verandering nastreefde, een streven dat

mislukte door zijn nederlaag?

Een antwoord op deze vragen kan slechts door een jurist-historicus gegeven worden, en dat gebeurt in dit boek dan ook. Het recht in ieder geval krijgt er zijn loop: partijen worden gehoord, en wordt gepleit. en vonnis geveld. De auteur voert ons logisch en zorgvuldig van overweging naar conclusie, en zó tot de climax. Voor het horen van partijen alleen al zijn ruim vierhonderd pagina's uitgetrokken. De schrijver laat aanklagers, rechters, stadhouders, Staten-Generaal en de Engelse gezant te ener zijde, en aan de andere kant Oldenbarnevelt, zijn medeverdachten, hun familieleden, de Staten van Holland en de Franse gezanten aan het woord. Heel de staatsrechtelijke en staatkundige inzet van het proces wordt op die wijze belicht.

Het valt daarbij reeds op dat de eerstgenoemde partij nogal eens een beroep moet doen op noodweer, en dat haar uitspraken brokkelig en onvolledig zijn, vol innerlijke tegenspraak, terwijl de tegenstanders aankomen met krachtige, goed samenhangende en genuanceerde betogen. Wij hoeven niet te twijfelen aan de oprechtheid van de auteur als hij die hiaten en onzekerheden in de verklaringen van de stadhouders en hun medestanders betreurt. Toch, de lezer voelt na dit objectief exposé al wel aankomen dat het boek moeilijk kan uitlopen op een hernieuwing van het vonnis, op een tweede executie van de landsadvocaat.

Toch wil ik bij deze bladzijden reeds enig verzet aantekenen. Komt het recht er niet beter aan zijn trekken dan de historie? Dat is natuurlijk onvermijdelijk bij een promotie tot doctor in de rechtsgeleerdheid. Niettemin verlangde ik bij de lectuur van deze pagina's vaak naar een beredeneerde inhoudsopgave, een uitvoerig register, en het meest nog naar een schema van de belangrijkste gebeurtenissen in tijdsvolgorde, van bijvoorbeeld de dood van Arminius tot Oldenbarnevelts arrestatie. Het was niet dat ik de draad dreigde kwijt te raken, daarvoor behoedden mij de schrijftrant, de scherpzinnigheid en het esprit van de auteur. Maar ik vond het moeilijk te komen tot kritisch en zelfstandig meedelen over problemen die toch ook anders, chronologisch uiteengezet en toegelicht mogen - en moeten - worden. Natuurlijk is het nog maar de vraag of de wens om een dikke dissertatie toegankelijker te maken door de nodige toevoegingen, niet het verlangen is naar een remedie erger dan de kwaal zelf. Toch vind ik mijn bezwaar te fundamenteel om er met zo'n grapje over heen te stappen. Ik kom er dan ook nog op terug.

Na het exposé van de partijen komen er ruim tweehonderdvijftig pagina's "Beschouwingen en conclusies". Dit is een nieuw deel van het werk, wat men ook kan zien aan de noten, die nu niet meer achter de hoofdstukken, maar onder de pagina's worden geplaatst. Ik heb deze beschouwingen en conclusies hiervóór al even pleidooi en vonnis genoemd, maar dat wil niet zeggen dat de auteur geen opinies die van de zijne afwijken, meer aan het woord zou laten komen. De partijen in het proces zijn in het eerste deel van het boek aan het woord gekomen; nu horen wij ook de historici over het proces. Vrijwel alles wat

ooit over de zaak Oldenbarnevelt is geschreven, krijgt in dit betoog een eigen, een logische, maar soms toch wel weer een moeilijk terug te vinden plaats toegewezen.

Ik zinspeelde er reeds op, dat Oldenbarnevelt ditmaal vrijgesproken wordt, en ik mag er wel aan toevoegen dat nu Maurits wordt veroordeeld. Ten aanzien van de allergewichtigste "maximen in den Staet", de gewestelijke souvereiniteit, is er ook weinig twijfel mogelijk: Oldenbarnevelt had gelijk. Er kan hoogstens nog even een vraag opkomen of het gehele bestel van de Republiek al zo volstrekt was gestold als de auteur aanneemt. Toch, ongenueanceerd is het betoog in dezen zeker niet: De schrijver heeft er begrip voor bijvoorbeeld, dat bij het Hof van Holland - dat in het conflict partij koos tegen Oldenbarnevelt en de Hollandse Statenmeerderheid - nog een herinnering leefde aan de eigen politieke macht, die het Hof nog niet zo lang tevoren had bezeten.

Een opvallende trek in de beschouwingen van de schrijver is zijn zeer positieve waardering voor de oude Republiek. Wij zijn er tegenwoordig wel aan gewend ons af te zetten tegen al te deterministisch - bedillerige kritiek op die gedecentraliseerde staat van zaken, waarvan Oldenbarnevelt en de Groot de welsprekende pleitbezorgers waren. Laat men dan echter ook niet vervallen in dat andere uiterste van te grote waardering, die immers soms evenzeer berust op een gemakkelijk oordeel-achteraf. Ik ben bijvoorbeeld niet zo gelukkig met Van Gelders visie op de mannen van 1572, wier "progressieve denkwijze... veel later zou uitlopen op de moderne parlementaire staat" (op p. 469 met instemming weergegeven). Met name Kossmann's "Politieke Theorie", - een werk dat de auteur allerm minst ongelezen liet - versterkte mijn overtuiging dat het niet verstandig is zulke ver-uiteenliggende dierbaarheden samen te hechten met woorden die een ongestoorde evolutie zouden kunnen suggereren. Het volstrekt eigenaardige karakter van de Republiek wordt er m.i. ook door miskend. Aan dat karakter waren zekere bizarre trekken niet vreemd. Ik kan nog best meegaan met de - immers slechts gedeeltelijke - afwijzing van de kritiek die vreemdelingen wel op dat excentrieke bestel hebben geleverd. Toch vind ik dat de auteur meer dan eens de bizarrerieën van die staat van zaken schijnt te vergeten, en dat hij ze hier en daar zelfs vergoelijkt. Mogelijke rechteloosheid wordt bijvoorbeeld voorzien van de commentaar dat geen enkel rechtstelsel een volledige waarborg tegen rechtsmisbruik kan schenken. Ik vind deze vergoelijkende doodoener wel een kras staaltje, temeer omdat naar mijn mening zulke rechteloosheid niet slechts kón voorkomen, maar ook, en helaas te vaak, een feit was.

Ik geloof dat de gesignaleerde zonnige visie van de auteur op de Republiek hier en daar wel bevorderlijk is geweest voor de stelligheid van de conclusies ten gunste van de man die zich zo sterk met deze staat identificeerde. Typisch acht ik het dan ook dat de schrijver de indruk wekt de stelling dat in het oligarchisch systeem de staatsgreep de enige mogelijkheid tot regeringswisseling is, niet te onderschrijven (p. 586). Dat zou dan, alweer, een blijk zijn van die te

grote waardering voor dat republikeins bestel, maar het is misschien nog meer dan dat alléén. Als men erkent dat een bepaald bestel nu en dan tot staatsgrepen leiden móet, als men de staatsgreep de "normale" oplossing gaat vinden voor een politieke crisis, dan wordt het uitspreken van een staatsrechtelijk oordeel juist bij de nadering van zo'n crisis-situatie meer en meer zinloos. De staatsrechtgeleerde raakt dan weldra uitgepraat; de historicus echter kan aan het woord blijven. Ook op p. 578 blijkt Gerlach's bezorgdheid dat historici met zulke overwegingen tot op zekere hoogte het fundament onder zijn juridisch betoog zouden kunnen wegslaan. Hij zegt er dat de opvattingen van dïe historici die menen dat een onvermijdelijk noodlot zó in dit gebeuren meespeelt dat het nutteloos is een oordeel over de betrokkenen uit te spreken, de rechts-historicus nooit kunnen ontslaan van de plicht het proces aan de rechtsgronden te toetsen.

Ik wil niet beweren dat dit laatste onjuist is. Maar heeft de auteur niet, misschien teneinde zo lang mogelijk in de eerste plaats jurist te kunnen blijven, een voorstelling van zaken gegeven die het noodlottig, dramatisch karakter van dit gebeuren min of meer verdoezelt en ontkent? Is het niet zó dat men bij een andere, meer chronologische ordening van de stof, bij een meer historische, minder juridische benadering van de problemen, meteen al meer oog krijgt voor dat noodlot in dit gebeuren, waardoor beide partijen allengs en in toenemende mate werden gedreven tot standpunten en uitspraken die ze niet glad, niet van harte afgingen? Het zijn juist overwegingen passend in deze gedachtengang, die ik hier en daar toch in het boek heb gemist. Noodlottig werd het, dacht ik, de oude geuzen dat zij geen begrip konden opbrengen voor een toch niet geheel onbegrijpelijk verlangen naar een strakkere kerkorganisatie, een verlangen veroorzaakt door het groeiproces van de kerk zelf (Vgl. AGN VI, p. 13 vlg.). En ook dacht ik dat de waarderende bespreking van de bemoeiingen van de Hollandse Staten met de kerk (p. 522) te weinig tegemoetkomt aan de talrijke pleitbezorgers der tolerantie die geen waardering kunnen opbrengen voor Statenresoluties - hoe goed bedoeld ook - die het prediken, publiceren of examineren over zekere geschilpunten verbieden. Was de wettige overheid, zich vastklampend aan een eenmaal ingenomen standpunt, daarbij al niet veel verder gegaan dan bijvoorbeeld haar eigen medestander Uytenbogaert in 1610 had goedgevonden?

Het is een goed boek, dat je zó aan het denken zet, en laat ik er nog aan toevoegen dat ik van de conclusies veel meer onderschrijf dan na deze kritische passage het geval schijnt te zijn. Eindelijk vrijspraak voor Oldenbarnevelt? Ik stem er graag mee in. Ik heb er evenmin bezwaar tegen dat er vonnis wordt gewezen tegen de andere partij ditmaal. Ik wil slechts hopen dat de strenge en kundige rechtgeleerde geen bezwaar maakt dat ik met de milde genuanceerdheid die men wel kenmerkend noemt voor historici, nog enkele verzachtende omstandigheden naar voren heb gebracht.

D. J. Roorda.

POLEMICA

Onderstaande artikelen van De Wit en Von der Dunk geplaatst in volgorde van ontvangst.

de redactie.

De Politiek van R. J. Schimmelpenninck

Analyse van een kritiek.

Ditmaal zal ik slechts - als vervolg van mijn artikel in Kleio nr. 5, jrg. 6; blz. 161-165 - een fragment nader bezien uit de bespreking die H. W. von der Dunk in de N. R. C. van 29 juli j. l. aan mijn boek wijdde.

Een korte inleiding om ons naar de status questionis te voeren. Von der Dunk vindt dat ik het onderscheid tussen aristocraten en democraten te scherp maak, zodat "overgangsfiguren" bij mij niet uit de verf komen, en zeker niet tot hun recht. Een uitzondering vormt in mijn boek Schimmelpenninck, de enige met wie ik niet "in mijn maag" zit.

"Niet met een man als Schimmelpenninck trouwens; dat was nu juist zo'n opportunist en weerhaan, de grootste van allen, waar een onkreukbaar democraat als De Wit dan ook bakken vol verachting over uitstort."

Deze aanhaling alleen al genoeg voor een heel verhaal, want het vergt een uiteenzetting van Schimmelpennincks politiek en een onderzoek of mijn oordeel wel gerechtvaardigd is, maar tevens - en dat is niet de geringste opgave - of dat wel bestaat in het gieten van "bakken vol verachting" op een onschuldig hoofd.

Ook ten aanzien van Schimmelpenninck wijkt mijn voorstelling nogal aanzienlijk af van de gangbare, maar toch meen ik beter de lezer hier niet te moeten vermoeien met verwijzingen naar de bronnen waarop mijn oordeel is gefundeerd; die bronnen zijn met behulp van het persoonsregister in mijn boek gemakkelijk te vinden. De nadruk zal vallen op Schimmelpennincks politiek in de jaren 1804-1806, als zijnde de voornaamste.

Schimmelpenninck, geboren 1761 in het vrij democratische Deventer, bezocht er het Atheneum Illustre en verliet die school in 1781, twee jaren voordat Van der Marck daar onderwijs kwam geven. In Leiden voltooide hij zijn rechtenstudie met de dissertatie "De Imperio Popolari caute temporato", waarin hij de democratie van Massachusetts tot een politiek ideaal stelde. Tot niet geringe ergernis overigens van professor Kluit, die dit een slecht voorbeeld vond voor de Leidse studenten die toch al in meerderheid "keezig" waren, zoals hij dat zei. Opvallend was dat Schimmelpenninck dat aspect naar voren bracht, want tot verdriet van John Adams zagen de meeste Nederlanders in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog alleen maar een strijd tegen "de tiran" George III. Bekwaam advocaat, verwierf hij zich in Amsterdam snel een uitgebreide clientèle, in het bijzonder onder de patriottische aristocraten, wat wel enige

spanning opriep tussen zijn Massachusetts-ideaal en zijn praktijk.

Bij de revolutie van 1787 speelde hij als lid van de Vaderlandse Sociëteit "caute" een behoorlijke rol; na het binnentrekken der Pruisische troepen zag hij zich niet gedwongen te vluchten. Tijdens de restauratie hield hij zich begrijpelijkerwijze op de achtergrond, al weten wij van een brief, die H. Gevers aan Robespierre zond met een verzoek om spoedige bevrijding en die door Van de Siep Spiegel werd onderschept, dat een tussen-adres door Schimmelpenninck was verzorgd.

Toen in 1795, na de komst der Fransen, de patriotten vrijheid van handelen kregen, trad Schimmelpenninck vrij onverwacht op de voorgrond in Amsterdam. Onverwacht, want hij behoorde niet tot het Comité Revolutionair dat zorgde voor een eigen regering en eigen karakter der Bataafse revolutie. De reden was dat zijn financiële en politieke vrienden in Doctrina hem nodig hadden om de invloed van het democratische Comité te neutraliseren. De aristocratische patriotten schoven hem, naar een gelukkige uitdrukking van Colenbrander, "als hun orgaan in de politiek" vooruit, en zoals wij zullen zien, beslist niet alleen in 1795.

Het land zag zich nu gesteld voor twee moeilijke problemen: hoe de instellingen van het ancien régime te hervormen, hoe de oligarchie te veranderen in een gematigde democratie en de Unie van Utrecht, een confederatie, in een eenheidsstaat. De zo lang versluierde tegenstellingen onder patriotten traden in alle heftigheid aan het licht. De aristocraten, de verlichte regenten, hadden feitelijk slechts één verlangen: te zitten op de kussens waarop hun Orangistische concurrenten zo lang hadden gezeten. Maar dan zonder stadhouderlijke voogdij. Onder een schijn van democratie wensten zij als regenten te blijven regeren, en minstens een federatie te behouden die hun de mogelijkheid tot ontplooiing van persoonlijke macht zou laten; na de reactie van 1801, onder het Staatsbewind, zal de aard van dat systeem zich tonen. De democraten onder leiding van Paulus dachten hun idealen van eenheid en democratie te verwezenlijken door een Constituante, een Nationale Vergadering met de bevoegdheid deze hervormingen in een constitutie vast te leggen. De aristocraten, die een grote steun vonden in de Amsterdamse municipaliteit met Schimmelpenninck als voorzitter, verzetten zich met hand en tand, en bij hen sloten zich in belangrijke zaken de moderaten aan.

In 1796 kwam tenslotte een Nationale Vergadering bijeen met zo weinig bevoegdheid dat alleen een veelvoudig wonder haar successen had kunnen verzekeren: zij mocht slechts een grondwet ontwerpen en moest de beslissing daarover aan de gewesten laten. Als lid van die eerste Nationale Vergadering verdedigde Schimmelpenninck heel bekwaam de federatieve staatsvorm: de soeveriniteit zou verdeeld worden over een federale regering en de gewesten, die beide aan de "Wet" onderworpen zouden zijn. Maar wie die abstracte "Wet" zou handhaven, bleef evenwel een vraagteken; dat kan men geen staatseenheid met gewestelijke autonomie noemen, zoals Geyl doet.

Men kent de lijdensweg der eerste Nederlandse grondwet: door de staatsgreep van januari 1798 werd tenslotte een unitaristische-democratische constitutie ingevoerd. Tevens kwamen daardoor de democraten aan de macht, dan door de staatsgreep van juni 1798 de moderaten, die evenwel de grondwet niet in algemene wetten uitvoerden. Tengevolge van de straffe centralisatie, zoals men meestal zegt? Het was hun verbinding met de patriottische aristocraten die hun de handen bond: zij konden niets doen. Die verbinding, samenhangend met hun maatschappelijke afhankelijkheid, licht duidelijk op in de wijze waarop Schimmelpenninck in het najaar 1798 door de moderaten tot gezant te Parijs werd benoemd. De verlichte regenten van Amsterdam en Rotterdam schoven hem naar voren en schonken hem uit erkentelijkheid voor de aanvaarding f. 74.000. -- uit eigen zak; hun belangen waren veilig in Parijs.

In 1801 begint met het Staatsbewind de reactie. Want de beide vleugels der oligarchie sluiten zich aaneen uit vrees voor de burgerij en zij beheersen voortaan het land. Najaar 1804 heeft dan het belangrijke onderhoud plaats tussen Napoleon en Schimmelpenninck, dat via heel wat ups and downs zal leiden tot het raadpensionarisschap van de laatste. De keizer, ontevreden met het stuurloze Staatsbewind, ontbood Schimmelpenninck met wie hij begin oktober een langdurig onderhoud had in Keulen. Hij liet doorschemeren dat er een regeringsverandering zou komen en dat Schimmelpenninck wel kansen maakte. Aangezien hij zich rechtstreeks met de Nederlandse aangelegenheden ging bemoeien, verlangde hij een uitvoerig overzicht van de laatste dertig jaren en een regeringsprogramma. Daar zou Schimmelpenninck voor zorgen.

Deze vertrok na besprekingen in Den Haag naar Parijs, spoedig gevolgd door M. van der Goes, A. van Haersolte en G. Brantsen die Napoleon zouden feliciteren bij zijn keizerskroning. Het waren allen patriottische aristocraten en het zijn deze mensen geweest met wie Schimmelpenninck overleg pleegde bij het samenstellen van zijn groot november-rapport over Nederland. Tijdens zijn besprekingen met de keizer op 5 en 13 november, verdedigde hij het federalisme als de beste staatsvorm voor ons land en wees de eenheid van belastingen af, terwijl de keizer voor eenheid van staat en belastingen pleitte.

Hij uitte zijn tevredenheid aan zijn vrouw. "Ik gevoel, dat het door een samenloop van zaken en in weerwil van mij zelven, mijn lot geworden is, om in deze algemeene crisis een rol te hebben die gewichtig is, en wat ook de uitkomst zijn moge, ik zal wel zorgen, dat ik die rol op geen verachtelijke wijze uitspeel; het overige moet men aan de Voorzienigheid overlaten." In een volgend schrijven. "Hij (de keizer) was volkomen van de waarheid van alles, en ook zeer van de zuiverheid van mijne vues gepenetreerd. De groote trekken van onze aanstaande constitutie legde ik hem voor, en hij scheen, na alle punten met mij gediscuteerd te hebben, daarover zeer voldaan." De eindredactie en onderteekening moest Schimmelpenninck met de minister van buitenlandse zaken, Talleyrand regelen.

Wat was dan de inhoud van dat Rapport-Schimmelpenninck-Talleyrand van 1804?

Het stelt voorop dat de grotere afhankelijkheid van Nederland ten aanzien van Frankrijk het eigenlijke doel is, en daarvoor is een stabiele regering gewenst, die beantwoordt aan de geest en noden van het Nederlandse volk. Om te weten hoe er die uit moet zien en welke regering in de lijn der geschiedenis ligt, wordt onze geschiedenis ongeveer vanaf 1780 verhaald. De doelstellingen van de verlichte regenten, zoals die zich openbaarden in de revolutie van 1787, zijn de nationale. Grondwettige Herstelling als het program! Van een democratische beweging was toen geen sprake. "La démocratie n'était pour rien dans les premiers mouvements des patriotes bataves." De democratie ontstond pas na het binnentrekken der Fransen en haar aanhangers beoogden slechts de Jacobijnen na te apen. Zo begon in 1795 de afwijking van de Nederlandse geest. De grondwet van 1801, die een electieve aristocratie invoerde, betekende wel een stap in de goede richting maar op die weg moet men verder. Wat moet er derhalve in 1804 gebeuren? Men moet weer terug naar de oude vormen, "revenir aux formes anciennes", de gewestelijke soevereiniteit herstellen. Zo zal Nederland gelijken op het ideaal van Montesquieu: de Lycische stedenbond. Alle democraten als Spoors en Besier, die nog in de regering zijn, moeten worden verwijderd, en die uitgestoten zijn, komen niet meer in aanmerking voor posten. De renten van de staatsschuld gereduceerd, het quotenstelsel behouden, de forten geslecht, in de ambten vooral verlichte regenten benoemd maar ook Orangistische.

Dat was het regeringsprogramma waarop Schimmelpenninck in 1805 uit de handen van Napoleon zijn ambt als raadpensionaris aanvaardde, en dat hij ook zo goed mogelijk zou uitvoeren. Wel stond Schimmelpenninck erop dat in deze kwestie de wil van het volk werd gehoord, en hij kreeg het fiat, want de 339.093 thuisblijvers van de 353.322 stemgerechtigden werden als voorstemmers geteld.

Eén onderdeel van dat program, de verdere terugkeer naar het federalisme, stiet evenwel op grote moeilijkheden. Schimmelpenninck wist dat, wilde hij zich handhaven bij de keizer, de financiën gesaneerd moesten worden. Hij overwoog nieuwe leningen, nieuwe soorten belastingen, vooral indirecte, en ook de rente-reductie, maar dat alles bleek geen voldoende oplossing te bieden, te meer niet aangezien Gogel, de enige democraat die hij wilde benoemen, niet genegen was minister van financiën te worden als niet de eenheid van belastingen werd ingevoerd. Zo zat er voor hem niets anders op dan te buigen voor de omstandigheden, de wil van de keizer en de wil van Gogel. Schimmelpenninck, zo schreef Canneman, griffier van de Raad van Financiën, aan zijn vriend Gogel, "rekent op u zoals wij allen... Van de algemeene belastingen is geen quaestie, dat is volkomen geavoueed en de reductie heeft de man ook uit zijn harsens." Toen de eenheid van het belastingwezen eenmaal een feit was, moesten er natuurlijk ook aanpassingen gemaakt worden in de gewestelijke reglementen; dat is de centralisatie van Schimmelpenninck. Het einde kwam toch nog onverwacht, een zielig einde. Dramatisch misschien?

Daar mag men bij zoveel opportunisme niet van spreken. Half blind hoorde hij van zijn secretaris, die de dépêche van 6 februari 1806 moest voorlezen, hoe de keizer besloten had hier de regering weer te veranderen. Zijnpolitieke vrienden, de patriottische aristocraten die hij toch zoveel mogelijk in allerlei hoge posten had benoemd, wisten niet hoe snel zij het zinkende schip zouden verlaten; Schimmelpennincks systeem was, als het stadhouderlijke, op het aantrekken van persoonlijke belangen gebouwd. Weergaloos scherp verduidelijken ons dat de brieven van G. Brantsen. Deze was door de raadpensionaris tot gezant te Parijs benoemd, een vertrouwenspost en tevens een Achilleshiel, en aanbevolen als "un bon Batave, attaché à son pays, détaché de tout esprit de faction, digne de la confiance qu'on lui donnerait, d'un caractère tranquille, et unissant des formes aimables à cette candeur qui convient à un ambassadeur de la nation à laquelle il appartient." Toen deze Brantsen in de gaten kreeg waar het naar toe ging, stelde hij zijn vriend Van der Goes op de hoogte. "Ik houde 't ondertussen voor zeker dat Schimmelpenninck heeft afgedaan. Het is opmerkzaam dat sedert tien dagen niemand van diegenen welke gewoon waren bij iedere ontmoeting zich bij mij te informeren naar den staat van zijne gezondheid, een woord meer daarvan zegt. Enfin mijn lieve vriend, wij moeten de kat uit den boom zien en valt zij, dat moet men 't hoofd niet verliezen." Schimmelpenninck evenwel trachtte nog het dreigende lot af te weren en zijn positie te handhaven; hij weigerde het tractaat over de nieuwe regering, dat in Parijs al was ondertekend, te ratificeren. Hij verklaarde er niet toe over te gaan "om zonder eene oproeping van het volk tot de overgifte van de souvereiniteit des lands aan eenen vreemden Heer (koning Lodewijk) te concludeeren." Het was hem onmogelijk "geweld te doen aan mijne beginselen". Toen Talleyrand, die immers van het rapport van 1804 goed op de hoogte was, van Brantsen vernam dat Schimmelpenninck vanwege zijn volkse beginselen de ratificatie weigerde, was hem dat teveel en verontwaardigd zei hij vijf tot zesmaal in één adem: c'est un grand fou.

Als Caesar in het gelijknamige stuk van Shakespeare Cassius opmerkt, reageert hij intuïtief met gevoelens van argwaan: dat is een gevaarlijk man.

Let me have men about me that are fat
Sleek-headed men, and such as sleep o' nights;
Yond Cassius has a lean and hungry look;
He thinks too much : such men are dangerous.

Zo schijnt de gezette man die Schimmelpenninck was, met zijn zachte, blozende, wat bolle wangen, symbool van lichamelijk welvaren, juist het vertrouwen en de sympathie van de meesten onzer historici te hebben gewonnen: ons aller Rutger Jan. Zijn charmant optreden, zijn goed gestileerde brieven, zijn oratorische begaafdheid, zijn allure van een groot heer hebben blijkbaar vele geïmponeerd, sommigen zelfs verleid tot lyrische ontboezemingen. Zijn voortdurend beroep op zijn belangeloosheid en de zuiverheid van zijn be-

doelingen, zijn ambivalente formuleringen in de Nationale Vergadering bij belangrijke zaken, zijn taakverdeling tussen hem en de Voorzienigheid, het Rapport van 1804 brachten mij tot de overtuiging dat hij niet dát vertrouwen verdiende. Een opportunist heb ik hem genoemd. Als het broodnodig was dat de Nederlandse staat op velerlei gebied hervormd moest worden - aldus Thorbecke - waar zijn dan de bronnen, de feiten, die bewijzen dat Schimmelpenninck niet met woorden maar met daden daarvoor heeft geijverd, dat hij de titel van een groot staatsman verdiende die zijn bewonderaars voor hem opeisen? "Indien men aan ons publiek (van 1847!) desnoods kan zeggen: Schimmelpenninck moet, dewijl hij een groot Staatsman was, groote dingen hebben verricht: voor het groote publiek zal men, omgekeerd, de grootheid van den man uit zijne verrigtingen dienen af te leiden. Wij voor ons kunnen denken, onderstellen en gelooven; maar vragen wij regt voor den algemeenen regterstoel der beschaafde wereld, wij zullen gronden moeten bijbrengen." Ik meen in dit artikel, en in mijn boek veel uitvoeriger, gronden voor mijn oordeel te hebben gegeven en ik vraag Von der Dunk voor zijn oordeel hetzelfde te doen.

Of ik nu "bakken vol verachting" over Schimmelpenninck heb uitgestort, daarover oordele de lezer zelve. Daarom geef ik hier mijn eindoordeel over Schimmelpenninck - uit mijn boek.

Het is niet te laken dat Schimmelpenninck de aristocratie en het federalisme verdedigde, zoals hij in het rapport deed, als hij overtuigd was dat het algemeen belang daarmee gediend was. Wanneer hij evenwel voortdurend betoogde dat hervormingen nodig waren, zoals alle historici overtuigd zijn dat een doorbraak van de geslotenheid der aristocratie en een behoorlijke eenheid voorwaarden waren voor een herleving van Nederland, dan zal men hem naar die maatstaf moeten beoordelen. Dat was ook het criterium, door Thorbecke gesteld, toen hij de door de zoon steeds betoogde belangeloosheid van Schimmelpenninck in twijfel trok. "De hoofdvraag evenwel, zoodra men Schimmelpenninck als publiek man beschouwde, was toch eigenlijk niet, of hij zijn belang vergat, maar of het algemeene belang naar eisch voorstond."

Dr. C. H. E. de Wit

* * * * *

Het verweer van C. H. E. De Wit.

"Wie kaatst moet de bal verwachten. Onder het schrijven van mijn dissertatie 'De strijd tussen Aristocratie en Democratie in Nederland 1780-1848' heb ik mij dat wel gerealiseerd"... met deze verstandige woorden opent Dr. De Wit zijn verweer (Kleio VI, 5, 10, 1965) tegen mijn bespreking (NRC, 29, 7, 1965). De rest van zijn wederwoord schijnt echter eerder het tegendeel te bewijzen.

Of had hij verwacht dat de voetbal als een pingpongballetje terug zou komen? Het is ietwat teleurstellend, dat De Wit, die zich in zijn proefschrift zo ferm en strijdlustig toonde, nu ineens - na mijn kritiek - niet anders wil zijn dan een van die volmaakt onzijdige geleerden, waarvan er twaalf in een dozijn gaan: hij kan het toch ook niet helpen als zijn "historische onderzoeken" afwijken van Colenbrander, Huizinga en Geyl..... "deze grote historici"! Mijn opmerking dat hij van de anderen domme jongens zou hebben gemaakt en van hun voorstelling een karikatuur om ons voor de zijne te winnen, acht hij dan ook een ernstige beschuldiging die "de objectiviteit en de eerlijke bedoeling van een historicus aantast". Ik zal met de bewijzen moeten komen, met staaltjes, met alle staaltjes!

Neen, ik had een minder smal gebouwde, pedante reactie verwacht van een auteur, die bij alle kritiek die hij al tijdens zijn betoog zelf op anderen afvuurt, nog een apart hoofdstuk (hij noemt het zelfs een "boek" om het belang ervan te onderstrepen) speciaal reserveert, om ons goed duidelijk te maken hoe mis Colenbrander en Geyl het hadden. Van de eerste horen we: "Zijn gezag was even groot als zijn zelfverzekerdheid" (p. 28); Zijn "Schimmelpenninck en Koning Lodewijk" is "verderlicht, zodat het bij de geringste kritiek verwaait" (p. 385); hij sloeg er "maar een slag naar" en nog erger (p. 385). Van Geyl heet het tenslotte dat hij optreedt "in een lichtelijk roestig uiteindelijk door Colenbrander gesmeed harnas" (p. 393). Dat mag ook nauwelijks een compliment genoemd worden, vooral wanneer we al gehoord hebben wat voor een smid die Colenbrander was! Ik had in dit verband o. a. geschreven, dat De Wit zichzelf zodoende als "Kleios rechtschapen schildknaap" wil presenteren. Maar dat is blijkbaar helemaal niet zijn bedoeling geweest. Wat een insinuatie! En wat een "ongebruikelijke" term! Heeft niet Collega Nannen al betoogd, dat een kritiek zakelijk dient te zijn en niet in het persoonlijke vlak moet afglijden! ...

Geyl in Colenbranders "lichtelijk roestig harnas", dat moet dus door de lezer als een puur technische informatie worden gezien. Het zou aanbeveling verdienen daar even in een voetnoot op te wijzen, bij de volgende druk. Om het duidelijk te stellen: ik vind het ene beeld even vrolijk als het andere (waarmee ik de juistheid natuurlijk buiten beschouwing laat.) Het kan mij ook niets schelen wie De Wit grote historici vindt en wie niet. Maar wie zijn boek beëindigt met zo'n slotakkoord, dat ook voor de meest hard-horenden nog verstaanbaar is, mag er wel even bij zeggen, dat we hier met in zijn ogen grote historici te maken hebben; tenzij dit hoofdstuk per abuis is meegedrukt.

En nu "de staaltjes"! Eerst De Wits weerlegging van de drie door mij genoemde (al wordt het voor de lezer nu wel heel vervelend!):

Ad 1. Hij erkent, dat Geyl wel niet over theoretici en practici spreekt, maar meent die termen wel voor zijn zienswijze te mogen invullen. Soit... maar dan gaat het niet aan, om Geyl vervolgens (met Thorbecke in de hand) een les te lezen over het juiste gebruik en de juiste betekenis van

die termen. (De Wit p. 151)

Ad 2. Hier geef ik graag toe, dat De Wits weergave van Fockema (p. 31) niet het woord karikatuur verdient, al blijf ik Fockema's "unificerende tendentie" iets anders vinden dan De Wits weergave "embryonale eenheid". Het lange citaat van Thorbecke versterkt bovendien de indruk, dat hier het al dan niet aanwezig zijn van een gemeenschappelijke stam ter discussie staat, die Fockema ten onrechte zou waarnemen, terwijl Fockema dat niet doet.

Ad 3. De Wit citeert nu in Kleio een heel andere passage van Verberne dan in de voetnoot van zijn boek (p. 55, noot 6). Ik ben uiteraard afgegaan op die verwijzing (Verberne, In den Spiegel p. 36 en niet de samenvatting in de A. G. N. VIII.). Maar dat is inderdaad niet alles: De Wit schrijft bijv. op p. 93: Smit vergelijkt het boek (Wiselius' Staatskundige Verlichting, v. d. D.) met het Discours van Van Hogendorp, omdat hij in beide geschriften een democratisch-Orangistisch geschiedbeeld ziet en de auteurs als voorlopers van het 1848-liberalisme. Die vergelijking is wel zinvol maar op heel andere grond: boeken en schrijvers waren elkaars antipoden...." Dat laatste wordt dan in de volgende zinnen nog eens nadrukkelijk met andere woorden herhaald. Deze passage is typerend voor De Wits betoogtrant; hij suggereert, dat Smit ("Fruin en de Partijen") Wiselius en Hogendorp hier over een kam scheert en verklaart dan apodiktisch, dat beiden juist antipoden waren: Wiselius was immers een democraat, Hogendorp een aristocraat. Zo wil het nu eenmaal zijn schema. Wie nu echter Smit zelf opslaat (daarvoor moet men niet enkel op p. 74 kijken, zoals De Wit aangeeft) zal dadelijk zien, dat van een over-een-kam-scheren geen sprake is en dat hij duidelijk de verschillen laat uitkomen. Smits gedifferentieerd beeld wordt dus door De Wit gesimplificeerd en vervolgens door zijn eigen tegenovergestelde simplificatie vervangen.

Een ander geval; van Huizinga horen we: (p. 140 noot 2) "Hij... wekt de indruk dat de Amerikaanse federalisten dat probleem van eenheid al in 1787 hadden opgelost." Wekt Huizinga die indruk? Wie de bewuste plaats naslaat bij Huizinga (V. W., V. p. 319, noot 2) zal zijn ogen uitwrijven. Hij wijst hier op de tegenovergestelde betekenis, die de term "federalisme" bij de Amerikanen had, vergeleken bij de Fransen en de Bataven. Terecht natuurlijk. Van 1787 is nergens sprake en evenmin van een oplossing der eenheidskwestie. Misschien heeft De Wit, die zojuist betoogde, dat er weinig verschil tussen de Amerikaanse en de Bataafse federalisten bestond, hier in de gauwigheid gelezen, dat Huizinga een contrast poneert. Deze heeft het echter uitsluitend over het woordgebruik!

Maar goed, als De Wit het woord "karikatuur" een onverteerbare belediging acht, dan wil ik het ook vervangen door "verbluffende manier van tekstinterpretatie". En als hij verontwaardigd de "bewijzen" van mij verlangt, dat dit

met opzet zou zijn gebeurd, dan ben ik ook hier onmiddellijk tot een nieuwe formulering bereid: We krijgen voortdurend de indruk, dat de anderen er niets van begrepen. We krijgen eveneens de indruk, dat De Wit de eerste is, die het wel begrijpt. Hoe vreemd het ook moge zijn ... die beide indrukken vullen elkaar op de een of andere manier goed aan!

Dit alles echter raakt niet de kern, is bijzaak, en ik ben er slechts op ingegaan, omdat De Wit zich in zijn "kritiekanalyse" op deze detailkwesties heeft gestort en op de woorden "domme jongens" en "karikatuur". Maar dat was niet de essentie van mijn kritiek en De Wit weet zelf wel beter! Het gaat niet om een aantal "staaltjes", zoals men uit zijn wederwoord misschien zou kunnen opmaken. De essentie van mijn kritiek was, dat De Wit alles in zijn zwart-wit-schablone past (zwart = Aristocratie, wit = Democratie) dat hij geen oog heeft voor de evolutie van de mensen; dat hij geen oog heeft voor de evolutie van de ideeën, dat het altijd het één of het ander moet zijn, volgens zijn vaste, aan een latere tijd ontleende categorieën. Niet alleen de regentenvleugel, maar ook de democraten redeneerden vóór 1789 echter nog veelal historisch en omgekeerd vindt men bij de regenten ook al natuurrechtelijke argumenten. De "Grondwettige Herstelling" laat een mengelmoesje van beide denkwijzen zien. De Wit schrijft nu in Kleio "... ik zou mij kunnen voorstellen dat G.H. geheel door democraten geschreven was ... wat evenwel niet het geval is. Daarmee echter is de inhoud nog niet democratisch." Twee beweringen (in één zin), waarvan de eerste niet meer is dan een bewering - de auteurs van G.H. zijn immers onbekend, ook aan De Wit! - en de tweede totaal irrelevant. Het gaat er immers niet om, wat De Wit in 1965 onder een democratisch program verstaat, maar wat de democraten in 1786 eronder verstonden. Bij nader toezien blijkt ongetwijfeld, dat G.H. de regentenkaste wil handhaven. Maar dan toch duidelijk als "representanten" van de burgerij. Bovendien zijn de historische argumenten in dit "handvest" niet veel meer dan het modieuze (en tactische) gewaad voor de natuurrechtelijke theorieën. Van een echt "Herstel", zoals de titel aangeeft, is geen sprake. Het revolutionaire program wordt in de historie terug geprojecteerd. Dit alles heeft J.M. Scherp onlangs in een gedetailleerde doctoraal-scriptie over de denkbeelden der patriotten aangetoond. Maar De Wit heeft G.H. op zijn manier gelezen; omdat hij het program niet democratisch genoeg vindt, omdat hij er het verlicht-aristocratische program van 1804 in herkent, staat zijn conclusie vast: het is het program der aristocraten of verlichte regenten. Dat er tussen 1786 en 1804 zo het een en ander is gebeurd, waardoor ook de standpunten verschoven zijn, deert hem niet. Het is zeer instructief voor zijn denkwijze: de factor tijd wordt uitgeschakeld; de tijd is voor hem een sta-in-de-weg, die de historicus eerst moet kwijt raken, wil hij een zuiver beeld krijgen. En wat nu te zeggen van het "Leids ontwerp" van 1785?

"Ontwerp om de REPUBLIEK door een heilzaame vereeniging der belangen van REGENT en BURGER van binnen gelukkig en van Buiten gedugt te maken" luidt

de volledige titel. Let wel: Een Vereniging van de belangen van regenten en burgers is het doel; kan het verkapt-aristocratisch? halfzacht-moderater, om even De Wits bril te lenen?

Maar zie: als schrijvers van dit bedroevend ondemocratische voorstel tekenen Wybo Fijnje en Pieter Vreede; twee mannen, die later als democraten van het zuiverste goud aan het Bataafs firmament zullen schitteren, ook bij De Wit! Zo "verlicht-aristocratisch" waren in de jaren 80 ook nog de besten! De Wits hele conceptie ploft hier in elkaar. En wat hij schreef over het Liberalisme? Over Oranje? Willem II en 1848? Ik behoef mijn kritiek hier echter niet te herkauwen, aangezien De Wit op al die punten niet meer is ingegaan. In zijn proefschrift had hij zich bij alle dogmatisme toch een frisse houwdegen getoond. Wat dat dogmatisme betreft ... dat is in elk geval gebleven.

H. W. Von der Dunk

Zie Kleio no. 5; jrg. 6; 1965 blz. 161-165.

* * * * *

Discussie rondom de nieuwe eindexamenregelingen geschiedenis.

Spoedig na het bekend worden van de gewijzigde leerplannen en exameneisen nam het bestuur van de "Historische Kring" het initiatief de eerste indrukken en de voorlopige meningen van haar leden te peilen. In een vijftal regionale bijeenkomsten werd door de leden van de H. K. en collega's van buiten de Kring aan de hand van een aantal discussievragen uitvoerig van gedachten gewisseld. Uit de verslagen van deze bijeenkomsten werd een rapport samengesteld dat het uitgangspunt vormde voor de slotbespreking, die tijdens de jaarvergadering van de "Historische Kring" op 5 januari j. l., aan dit onderwerp werd gewijd.

Het onderstaande pretendeert niet meer te zijn dan een summiere samenvatting van de vaak sterk divergerende meningen - onvermijdelijk gezien het onderwerp en het aantal deelnemers (70) - die tijdens de discussies tot uiting werden gebracht.

Algemeen was men van mening dat tegen de wijze en het tijdstip van invoering een scherp protest op zijn plaats was. Velen hadden weinig waardering voor de druk die de V. G. N. heeft uitgeoefend om vooral tot een snelle invoering te komen. Waarom niet gewacht tot de eerste examens onder vigeur van experimenteer- en Mammoetwet plaatsvinden? In verband hiermee werd aangedrongen op een verlenging van de overgangsregeling (facultatiefstelling) tot 1971 resp. 1972. Anderen wezen daarentegen op de voordelen die de snelle invoering biedt, mits de eisen soepel worden toegepast. Men kan al experimenterend inspelen op de nieuwe situatie die ontstaat als de Mammoetwet in werking treedt.

De grotere vrijheid voor docent en leerling die met name in de keuze der speciale onderwerpen geboden wordt, werd algemeen als een winstpunt van de nieuwe regeling beschouwd. De speciale onderwerpen stonden trouwens in het brandpunt van de belangstelling. Vooral de "inhoudelijke" kant van de capita: "Hoe diep?", "Hoe breed?", "Wel of geen literatuurlijst".

Uitgaande van de opvatting dat de nieuwe exameneisen geen verzwarende bedoelen te zijn, kwam men tot de conclusie dat de "Normale handboek kennis" voldoende geacht moest worden als criterium voor de kennis en het inzicht van de kandidaat omtrent het door hem bestudeerde onderwerp. Een enkel - eenvoudig - boekje bij een of meer onderwerpen kan geen kwaad maar zeker geen literatuurlijsten die wat hun omvang betreft gaan concurreren met de talen! Veel zal hierbij afhankelijk zijn van de interesse van de individuele leerling voor een bepaald onderwerp of voor ons vak in het algemeen.

Ook de mogelijkheid een tekst als uitgangspunt voor het examen te nemen werd positief gewaardeerd. Nadrukkelijk wilde men echter stellen dat de tekst wel uitgangspunt mag zijn, maar niet tot een tekstverklaring - zoals bij Nederlands - mag leiden.

Velen meenden dat ook een werkstuk van de leerlingen moet kunnen fungeren als "tekst". De meerderheid betreurde het dat de tekst geen betrekking mag hebben op de "50-jarige periode".

Tot slot van de besprekingen kwam de verdeling van de gehele leerstof over de cursus ter sprake. In verband met de exameneisen zal men volgens velen in het derde leerjaar moeten komen tot 1900 en daarom - wil men vasthouden aan de chronologische behandeling van de "gehele geschiedenis" - snel, volgens verschillenden te snel door de stof heen moeten. Enkel vroege zich af of men op deze wijze niet de semi-concentrische methode opgedrongen krijgt; een methode waar niet iedereen voor voelt.

Namens de Historische Kring te Tilburg

A. Adang.

* * * * *

Het onderstaande werd de redactie aangeboden als "enig weerwerk uit de lezerskring". Dat zij dit gebaar apprecieert moge blijken uit de publicatie.

Het nieuwe examen

"De periode, aan de hand waarvan ... de leerling wordt getoetst, is teruggebracht ... tot de laatste halve eeuw. Aan de schaal van behandeling van die periode is daarbij niets veranderd."

Als feitelijke constatering valt dit slechts te beaamen. Aangezien immers de nieuwe eisen zijn afgekondigd voordat een daarheen leidend leerprogramma

was uitgewerkt - om van de didactische verantwoording maar te zwijgen - zou een voorschrift tot uitvoeriger behandeling op het ogenblik een slag in de lucht zijn.

Als richtsnoer voor de toekomst lijkt deze simpele inkorting van de leerstof echter niet bevredigend zolang er niet daarnaast grotere duidelijkheid bestaat omtrent de eisen aan de capita selecta te stellen. Blijft de toestand zoals hij nu is, dan wordt voor een aantal toch wel enigszins gestandaardiseerde oude eisen slechts een stuk willekeur ingeruild. De toch al geringe aandacht, die hier te lande aan de didactiek wordt besteed, zal dan versnipperd worden over een nog groter aantal onderwerpen, en daarmee welhaast non-effectief worden. Daarbij zijn concentratie en intensivering van de didactische inspanning momenteel niet alleen vereist om tot materieel resultaat te komen, maar ook om het goed recht van de geschiedenis als schoolvak te bevestigen.

Nu lijkt het, althans om te beginnen, wel mogelijk de geschiedenis van de laatste halve eeuw als een didactisch geheel te bestuderen. Van de capita selecta kan dit zeker niet gezegd worden. Een didactiek daarvan zal alleen voet aan de grond krijgen, als niet alleen meer collega's hun licht laten schijnen, maar ook onze vereniging een grote extra-inspanning gaat leveren op organisatorisch gebied. Onder organisatie versta ik dan de communicatie, de stijl van vergaderen, de coördinatie van het werk, de standaardisering van resultaten en de publiciteit.

Wij zullen het veel meer dan tot dusver moeten zoeken in de duidelijkheid en de stringentie. Ons neerleggen bij de recente verlichting en de capita selecta vrijlaten zal op korte termijn tot degradatie van ons vak leiden, en tot een "socialisering" in de zin van maatschappijleer, waartoe wijzelf dan van binnen-uit meewerken. Du sublime au ridicule ... Ik hoor Geyl's rossinant al hinneken.

K. F. Bouman

* * * * *

Meijer contra Presser.

Het was leerzaam, kennis te nemen van een ander standpunt t. o. v. de uitroeiing der Nederlandse Joden en der talloze andere tot Joden gemaakte Nederlanders.

Presser richt zijn aandacht vooral - en dat is zijn goed recht - op het zedelijke probleem van een aantal individuen, in de eerste plaats de leiders van de Joodse Raad, in de tweede plaats departementsambtenaren, en voorts nog vele anderen. Meijer zou vooral een samenleving beoordeeld wensen, die niet alleen een religieus-etnische minderheid grotendeels assimileerde maar ook haar klasse-tegenstellingen overbracht op wat er als afzonderlijke minderheidsgroep nog over was. Pressers benadering brengt met zich mee, dat de Joden als bestaande groep worden gezien. Inderdaad hebben zij tijdens de bezetting als georganiseerde groep

gereageerd, tot groot genoegen van de Rauters. Meijer ziet vooral de deficiënties van die groep, ja zijn kunstmatig karakter waardoor hij voornamelijk ten gunste van de moordenaars functioneerde.

Voorzover ook de klassesrijd een zedelijk feit is zijn de twee standpunten tegen elkaar af te wegen. Voorzover de klassesrijd een sociologisch fenomeen is blijven beide standpunten naast elkaar staan. Dat van Presser komt dan wel dichter bij de vanouds bestaande historische oordeelsvormen.

Een volstrekt andere zaak is het effect van de ene en de andere benadering op onze huidige samenleving. Het is mogelijk, dat Pressers poneren van het bestaan van de Joodse groep onze verontrusting vereenvoudigt, en dat zijn zedelijke beoordeling van personen ons zondebokken verschaft, dus ook een alibi. Het is mogelijk, maar niet zeker. Men kan evengoed veronderstellen, dat de verontrusting verdrongen wordt als zij niet om te beginnen een duidelijk object krijgt, en dat het oordeel over een samenleving ons nog veel anoniemer maakt dan dat over bepaalde medemensen. In elk geval is dit geen historiografisch probleem.

De verdere bezwaren van Meijer zijn niet alle even duidelijk. Dat Ondergang goed verkoopt kan Presser niet helpen; en zou niet ook Michelet voor zijn tijd een bestseller zijn geweest? Kwaliteit en populariteit kunnen wel eens coïncideren en de wijsheden van de heer Cicero maken op mij niet veel indruk. De vele foto's en literaire citaten kunnen wel, maar behoeven geenszins terwille van de populariteit te zijn gekozen. Zij geven een kant van de werkelijkheidservaring, n.l. de zinnelijke en de innerlijke, die op andere wijze nauwelijks te bereiken is.

De groepering der feiten en de indeling der hoofdstukken schijnt voornamelijk volgens bepaalde "cues", d. w. z. voorwerpen van publieke belangstelling te zijn gebeurd. Dit is een in de geschiedwetenschap zeer gebruikelijke werkwijze. Beschikt die wetenschap over betere criteria, bijv. van methodologische aard of liggend in de essentie van tot nu toe verkregen kennis? Dit zou op het ogenblik te veel zijn gezegd. Maar al ware het zo, dan nog behoudt een kroniek als dramatische beschrijving van wat in feite een eenmans-enquête was, recht van bestaan.

Het is waar, dat Presser een lyrisch man is, dit niet alleen, maar dat zijn emoties altijd een stem hebben. Niet ieder zal deze toon prettig vinden om aan te horen, en met name in Nederland staan velen spoedig klaar met de adjectieven "theatraal" en "larmoyant". Zulken verkiezen het geladen zwijgen en de verbeterde opsomming van feiten boven een vormgeving aan wat doorleefd werd. Waren wij allen zo, de tijdgenoten zouden elke verschrikking in hun graf meenemen. Velen zullen daarom dankbaar zijn voor de Pressers die haar wagen te articuleren en haar aldus zodanig vermenschlijken, dat wij er met onze menselijke vermogens een antwoord op kunnen zoeken.

Het image d'Epinal is onontkoombaar. Wie anders dan de historici kunnen de inhoud ervan althans enigszins onder redelijke controle houden?

K. F. Bouman

Van het Europa Instituut der Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam ontving de redactie het volgende bericht:

Internationaal Colloquium over Historiografie

"L' historiographie face à l' intégration européenne" is het thema van een colloquium dat op 25 en 26 april in Amsterdam zal plaats hebben. Het wordt gehouden in het kader van de jaarvergadering van de Association des Instituts d' Etudes Européennes, de organisatie van wetenschappelijke instituten die zich bezighouden met de problemen van de Europese integratie.

Het Colloquium wordt voorbereid door het Europa Instituut van de Universiteit van Amsterdam, in samenwerking met het Europa College te Brugge en het Institut d' Etudes Européennes van de Vrije Universiteit te Brussel. De volgende personen hebben reeds toegezegd een bijdrage te leveren:

Prof. H. Brugmans, rector van het Europa College te Brugge;

Mme Annie Kriegel, maître de conférences à la Faculté des Lettres de Nancy, die zal spreken over: "La IIème Internationale et le problème des nationalités";

Dr. J. Lukaszewski, verbonden aan het Europa College te Brugge, wiens bijdrage zal gaan over "L' historiographie de l' Autriche-Hongrie, terrain de controverse 'européenne'".

Prof. F. L' Huiller, directeur van het Centre Universitaire des Hautes Etudes Européennes te Straatsburg, is gevraagd het voorzitterschap op zich te nemen.

Het ligt in de bedoeling de rapporten van de inleiders van te voren aan de deelnemers aan het colloquium toe te zenden. De discussie zal gehouden worden in het Frans, maar ook Duits en Engels zullen zijn toegestaan.

Het colloquium vindt plaats op maandag 25 april van 3 - 5.30 uur en op dinsdag 26 april van 10 - 13 uur, beide keren in zaal 42 van het Universiteitsgebouw. Dank zij financiële bijdragen van de E. E. G. en van de Universiteit van Amsterdam zijn er aan de deelname geen kosten verbonden. Belangstellenden worden verzocht zich schriftelijk op te geven bij het Europa Instituut, Kloveniersburgwal 74. Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot het Europa Instituut, tel. 21 78 78 toestel 22 26.

* * * * *

grote denkers over opvoeding

In samenwerking met vooraanstaande hedendaagse „denkers over opvoeding” stelde Dr. I. van der Velde dit boek over grote figuren uit de geschiedenis van de opvoedkunde samen. De volgende bijdragen zijn hierin opgenomen:

PLATO	Dr. P. Brommer
SENECA	Prof. Dr. H. Wagenvoort
AUGUSTINUS	Dr. M. Agterberg o.e.s.a.
ERASMUS	Dr. P. N. M. Bot
MONTAIGNE	Dr. G. G. Ellerbroek
COMENIUS	Prof. Dr. F. W. Prins
LOCKE	Dr. I. van der Velde
ROUSSEAU	Dr. I. van der Velde
PESTALOZZI	Dr. N. F. Noordam
HERBART	Prof. Dr. H. Nieuwenhuis
BERGSON	Drs. A. van Meerten
DEWEY	Prof. Dr. G. Wielenga
MONTESORI	Dr. J. Koning
ANNA FREUD	Dr. E. C. M. Frijling-Schreuder

Van ieder der behandelde figuren wordt een korte schets van leven en werk, de kern van zijn/haar pedagogiek en een literatuuropgave gegeven.

Prijs f 17,90

In opdracht van de STICHTING ONDERWIJS ORIENTATIE uitgegeven door J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh & Van Ditmar, Spruyt, Van Mantgem & De Does, W. J. Thieme & Cie.

(besteladres P. Noordhoff, postbus 39, Groningen)

WIJSGERIG PERSPECTIEF OP MAATSCHAPPIJ EN WETENSCHAP

Tweemaandelijks tijdschrift onder redactie van:

Prof. Dr. R. F. Beerling (Leiden), Prof. Dr. B. Delfgaauw (Groningen), Prof. Dr. A. de Froe (Amsterdam), Prof. Dr. J. Lever (Amsterdam, V.U.), Prof. Dr. G. Nuchelmans (Leiden), Prof. Dr. C. A. van Peursen (Leiden), N. van Gelder (Soest), secretaris.

De opzet van het tijdschrift is om in iedere aflevering een thema aan de orde te stellen. Tot nu toe werden o.a. behandeld:

Taal en betekenis
India en het Westen
Verschuivend wereldbeeld
Geloven en denken
Vorming door filosoferen
Metaphysica
Communicatie
Oorlog en vrede
Afrika
Plant dier mens
Lichamelijke opvoeding
Existeren en opvoeden
Tweeërlei wijsbegeerte
Het waarnemen
China - verleden en heden
Mythe en werkelijkheid
Arbeid en vrije tijd
Frans existentialisme
Taal en samenleving
Ideologie

Abonnementsvoorwaarden

Jaarabonnementen voor 6 nummers
Docenten- en studentenabonnement
Losse nummers

voor Ned.

f 13,50
- 11,—
- 2,90

In opdracht van de STICHTING ONDERWIJS ORIENTATIE uitgegeven door J. M. Meulenhoff, J. Muusses, P. Noordhoff, Nijgh & Van Ditmar, Spruyt, Van Mantgem & De Does, W. J. Thieme & Cie. Voorts met medewerking van Paul Brand en J. H. Kok.

(besteladres Meulenhoff & Co. N.V., Beulingstraat 2, Amsterdam, giro 62807
t.n.v. Meulenhoff & Co. N.V., Wijsgerig Perspectief, Amsterdam)